

ZATHURECKY István székely huszárszázados emlékirata (1849-1856)

(Az emlékiratról)

ZATHURECKY István (1821-1858) a Székely Nemzeti Múzeumot megalapító CSEREYNÉ ZATHURECKY Emília édestestvére. Főhadnagyi, majd századosi rangban szolgálja végig a szabadságharcot. Várfogságra ítélik, és csak 1856-ban, amnesztiával szabadul Kufsteinből. Imecsfalván lesz a valószínűleg a börtönben szerzett betegsége áldozata, sírja a baróti ZATHURECKY-temetőben található (l. a kötet vonatkozó dolgozatát). Emlékirata elsősorban három szempontból érdekes: betekintést nyújt az összeomlás idejének fegyelmi gondjaiba, kiegészíti a Beszterce-vidéki mellékhadszíntérre vonatkozó hiányos ismereteinket, és bepillantást enged a nagyszebeni hadbírótság 1849-es működésébe (ennek iratai elvesztek), valamint a kufsteini börtönviszonyokba, amelyekre vonatkozóan ezidőből egyetlen másik kézzel írt tárgyilagos magyar forrást ismerünk.

Előszó

Az 1848-49-es polgári forradalom és szabadságharc résztvevői tucatjával írták meg naplójukat, s százával hagytak hátra többé-kevésbé részletes emlékiratokat. Az emlékiratírók között vannak tábornokok és közlegények, ezredesek és hadnagyk, őrnagyk és századosok, miniszterek és katonák, képviselők és kormány-

biztosok. A tucatnyi kiadott napló és többszáz kiadott emlékirat mellett azonban mindmáig fontos diáriumok és memoárok pihennek kéziratban, a kutatók által ismerten vagy ismeretlenül. A szabadságharc végig szolgáló 31 tábornokának fele hagyott hátra emlékiratokat vagy naplót, ám mostanáig mindössze ötnek van megbízható kiadása, s például a hat altábornagy memoárjai közül VETTER Antalé, MÉSZÁROS Lázáré és Henryk DEMBINSKI-é csak töredékesen vagy megbízhatatlan kiadásban hozzáférhető. Nem jobb a helyzet az alacsonyabb rangban szolgálók memoárjával sem. A múlt században két folyóirat is, az ABAFI Lajos által szerkesztett Hazánk és a KUSZKÓ István által szerkesztett 1848-49. Történelmi Lapok hasábjain programszerűen jelentek meg a különböző visszaemlékezések, de a Magyar Országos Levéltár, az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára vagy a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Kézirattára még mindig több mint száz kiadatlan visszaemlékezést őriz. A vidéki levéltárakban, s főleg a határon túli közgyűjtemények hungaricanyagában pedig megbecsülhetetlen számú memoár várja a kutatókat.

ZATHURECKY István itt közölt emlékirata a Székely Nemzeti Múzeum kézirattárából került elő. E mű története szintén nincs tanulságok nélkül. A kézirat tartalma ugyanis eddig sem teljesen ismeretlen a kutatás előtt.

A szerző családjára vonatkozó adatokat a múlt század nagy magyar családgtörténésze, NAGY Iván állította össze. A zaturcsai ZATHURECKY család egyike Turóc vármegye legrégibb nemes családjainak. Eredetét 1255-ig vezeti vissza. Az idők folyamán a család több ágra szakadt; Békés, Bihar és Nógrád megyébe egyaránt kerültek ZATHURECKYek. Az emlékirat szerzője, ZATHURECKY István huszár százados egy ilyen ág leszármazottaként született az udvarhelyszéki Olaszteleken. Apja, ZATHURECKY István, ZATHURECKY János és JÉSZENSZKY Zsuzsanna második gyermeke, 1817-ben telepedett le Olaszteleken, s szerzett itt és Baróton "szép terjedelmű javakat". Feleségétől, NAGY Juliannától tizenkét gyermeke szüle-

tett. Legidősebb fia, Gedeon (szül. 1817) Bihar megyében, Cékén telepedett le. Második fia, Lajos, 1848-ban halt meg. A harmadik fiú volt István, az emlékirat szerzője. A három fiú után negyedikként egy lány, Emília született. Ő CSEREY Jánoshoz ment feleségül. Julianna BOÉR Albert, Mária SZENT-IVÁNYI Ignác felesége lett. A hetedik gyermek, László neje BOÉR-leány volt. Utána még öt testvérük született, Károly, József, Lujza (BARTHA Sándorné), Gábor és Gyula.¹

A múlt század második felében, az 1867-es kiegyezést követően egyre többször fogalmazódott meg az az igény, hogy fontos lenne összeállítani az 1848-49-es szabadságharc honvédtiszti karának valamifajta életrajzi gyűjteményét. Ezt a célt szolgálták a honvédegyletek megjelent listái csakúgy, mint a Közlöny és a Komáromi Lapok alapján készült, meglehetősen bonyolult névsor a honvédtiszti kinevezésekről. Az első ilyen vállalkozás EGERVÁRI POTEKIN Ödön, a szabadságharcban a 14. (Lehel) huszárezred hadnagya nevéhez fűződik, aki a kiegyezés után létrehozott magyar királyi honvédség törzstiszteinek, köztük volt negyvennyolcasoknak az életrajzi gyűjteményét jelentette meg. EGERVÁRI gyűjtése azonban a megjelenéskor jóval szélesebb kört ölelt fel, ám az összegyűjtött anyag jelentős része kéziratban maradt. Szintén egy ilyen életrajz-gyűjtemény összeállítását kísérelte meg Bács-Bodrog vármegye fiatal jegyzője, DUDÁS Ödön az 1870-1880-as években. 1878-ban a Vasárnapi Újság hasábjain szólította fel a szabadságharc résztvevőit és rokonaikat a honvédtisztek életrajzi adatainak megküldésére. A válaszadók között volt özv. CSEREYNÉ ZATHURECZKY Emília is, aki Imecsfalváról 1878. március 27-én küldte meg DUDÁS-nak testvére, ZATHURECZKY István huszárszázados életrajzi adatait, "amint összeállíthattam különféle irataiból". Kérte, hogy DUDÁS az elkészült munkából két példányt küldjön neki utánvéttel. Az életrajzi adatok a következők voltak:

"Alsó-Zathursay ifj. ZATHURECZKY István született Bardócszéken, Olasztelken 1821-ben. Atyja idősb ZATHURECZKY István

kitűnő gazda és nemzetgazdász; anyja TASNÁDI NAGY Júlia, kitűnő honleány és jó anya.

Tanulmányait Brassóban kezdte s bevégezte Székelyudvarhelyt, mint kitűnő matematikus és rajzoló.

1842-ben belépett a DOBRA ezredes vezénylete alatt álló székely huszár ezredhez mint hadapród. Előlépett 1844-ben mint hadnagy; az 1848. függetlenségi harcban SOMBORI ezredes által kinevezetett főhadnagyi rangba. Itt jelét adta a hazaszeretetnek, mert jelen volt az agyagfalvi gyűlésen, és URBAN ellen győzedelmeskedett Sz[ász]régennél. M[aros]vásárhelyen a székelyeknek GEDEON ellen folytatott rövid szerencsétlen kimenetelű ütközete után Uzonban nyert állomást. Az osztráknak Háromszékre betörhetőse elleni előőrségnél részt vett a magy[ar]ellenes százsz és oláh felkelőkkel vívott csatákban Sz[ász]hermánynál. Midőn BEM tábornok az erdélyi hadjáratot megkezdte, több győzelmei után Szebent megtámadta; ZATHURECZKY már mint százados volt a BEM táborában. Részt vett a csatákban az első orosz invázió és Brassóban állomásozó osztrák hadsereg tömösi szorosnál kiűzéséig. Ez alkalommal adta BEM a III. osztályú magyar katonai érdemjelvényt".

A továbbiakban ZATHURECZKY István emlékirata alapján ismertette a nyári hadjárat és a börtönének történetét. Ha DUDÁS részletesebb adatokat szeretne, "utalom a tudvágyat azon híven feljegyzett naplóra, melyet nevezett fogsága alatt írt, és a Székely Nemzeti Múzeum irománytárában őrizés végett letétetett". Ebből az utalásból tudjuk, hogy ZATHURECZKY emlékirata már ekkor a Székely Nemzeti Múzeum kéziratárában volt. A továbbiakban így folytatta:

"1856-ban, midőn az amnesztia útján megszabadult, Barótra indult szülőihez, de nem élvezhette szabadságát, mert hazája sorsának bánata felett elgyengülés következtén, az 1858-ik évnek június 24-én szívvizkórságban Háromszéken, Imecsfalván nővére, CSEREY Jánosné karjai közt kiadta lelkét, az élők közül elköltözött."

DUDÁS ezeket az adatokat használta fel ahhoz a rövid életrajzhoz, amelyet ZATHURECZKY-ről írt. (A testvér adatait BONA Gábor kutatása alapján csupán ott kell kiegészítenünk, hogy ZATHURECZKY 1841-ben állt be a cs. kir. hadseregbe, s 1845-ben, nem pedig 1844-ben lett hadnagy. 1848-ban ezrede ezredesi osztályában, ai 1. században volt hadnagy, s alakulatával Gidófalván állomásozott).²

DUDÁS 1884-ben az "Egyetértés" című lap hasábjain megjelent újabb felhívásában felszólította a résztvevőket és rokonaikat, küldjék be az 1848-49-es magyar honvédség tisztikarának életrajzaira vonatkozó adataikat. A felhívásra ezúttal is tucatjával érkeztek válaszok. DUDÁS gyűjteményében a két felhívás eredményeként közel hatvan honvédtiszttól vagy honvédtisztról maradtak fenn többé-kevésbé részletes visszaemlékezések és levelek.

DUDÁS ezen felhívására válaszolt július 11-én Nagyszebenből ZATHURECZKY Károly, a 82. cs. kir. gyalogezred alezredese. Mint írta, az 1870-es években egy hasonló felhívásra már megküldte a testvére, ZATHURECZKY Istvánra vonatkozó adatokat, s ezt most is szívesen megtenné. "Azon szívességre kérem a nagyon tisztelt tekintetes urat, vélem közölnie, hogy ha a boldogult testvérem nem volna-é azok közé felvéve, hogy még annyit, amennyire emlékezünk, feljegyezhesünk és a közlést megtehesük" - írta. DUDÁS a levelet július 13-án kapta meg, s 19-én válaszolt reá. ZATHURECZKY István életrajza nem ismeretlen előtte, fel is vette munkája I. kötetébe. Az életrajzi adatokat még ZATHURECZKY Emiliától kapta meg. "Bár né tán még fennmaradt arcképét is megkaphatnám! - folytatta - kinek elérésére és naplójának közölhetése szempontjából e levelemmel együtt egy időben bátor voltam Imecsfalvára [ZATHURECZKY Emiliának] is írni". Kérte tehát ZATHURECZKY Károlyt, küldje meg neki a napló eredetijét használatra, s netaláni önálló kiadásra.

Az alezredes augusztus 8-án válaszolt. Mint írja, özvegy CSEREY Jánosné ZATHURECZKY Emília meg fogja neki küldeni ZA-

THURECZKY István minden iratát és naplótöredékét, s ő azok használható részét a hónap végéig továbbítani fogja DUDÁS-nak. Leveléhez mellékelte ZATHURECZKY István 1856-ban készült arcképét. "Hajzata szőke gesztenye színnel vegyült volt" - írta testvéréről.

Következő levelét egy hónap múlva, szeptember 8-án küldte az udvariasan érdeklődő DUDÁS-nak. Közölte, hogy írt a Székely Nemzeti Múzeum őrének, NAGY Géza tanár úrnak és testvérének, CSEREYNÉnek. NAGY Gézát kérte, hogy szíveskedjen "az boldogult testvéremet, Istvánt, azaz tőle s reá vonatkozó ottan letéteményezett irományokat haladéktalanul nékem megküldenie", de eddig még nem kapott választ. CSEREYNÉ-től csak 1849-1855 között Nagyszebenből és Kufsteinből, a fogságból írott leveleket kapott. Végül közölte, hogy ZATHURECZKY Istvánt BEM kinevezte törzstisztnek (őrnagnak), de a Közlönynek ez a száma nem található. Megemlítette, hogy ZATHURECZKY Károly volt 12. (Nádor) huszárezredi főszázados szintén rokonuk volt, s Zaturcsán, Turóc megyében halt meg. Ő maga a NAGY Iván munkájában felemlített 8. testvér. 1849-ben közhonvéd, majd őrmester BEM alatt, 5 csatában vett részt, "de igen fiatal és gyenge testalkatú lévén, a menetek meghurcoltak, annak következtében sokat betegkedtem - de egyszersmind a katonai pályára való lépésemet ezen előbbi körülmény, hogy szolgáltam a honvédségnél, előkészítette, így szolgálók azolta a közös hadseregben".³

A levelezés folytatása hiányzik. Nem tudjuk, hogy DUDÁS végül is megkapta-e a kért emlékiratot; valószínűleg nem. Az ő vállalkozása is félbemaradt, s kéziratos anyaggyűjtését csak a 20. század második felében használta fel a kutatás. BONA Gábor a szabadságharc hadseregének századosairól szóló munkájában a DUDÁS hagyatékában található adatokat is felhasználta ZATHURECZKY István életrajzának írásánál.⁴

Az emlékirat - ahogy a korszakról szóló visszaemlékezések általában - nem mentes a dátumbeli tévedésektől. Mégis értékes forrás, több szempontból is. A szöveg elején leírt epizód a székely huszárszázad lázadásáról a honvédsereg

fegyelmi problémába enged bepillantást. A katonák ugyanis - ellentétben a közvéleményben élő képpel - csak ritkán kerültek tüközetbe vagy csatába, s szolgálati idejük nagyobb részét olyan unalmas és megerőltető szolgálatban töltötték, mint amilyenről ZATHURECZKY is ír.

Érdekes az emlékirat azért is, mert egy olyan mellékhadszíntér, a Beszterce-vidék eseményeiről jegyez fel adatokat, amelynek magyar forrásanyaga meglehetősen hiányos és pontatlan. A kiváló magyar hadtörténész, GYALÓKAY Jenő is kénytelen volt megállapítani e harcokról írott tanulmányában, hogy egyetlen olyan magyar kútfő van, THOROCZKAY Sándornak a 73. honvédszászlóalj történetéről szóló emlékirata, amely a hivatalos osztrák összefoglalótól, Wilhelm RAMMING ezredesnek a nyári hadjáratról szóló munkájától függetlenül szól a hadieseményekről. "Sajnos, ez se mentes azoktól a hibáktól, amelyeket minden olyan író elkövet, aki már csak évtizedek elmúltával, emlékezetből veti papírra mondanivalóját".⁵ Bár THOROCZKAY munkáján kívül további két visszaemlékezést is ismerünk a besztercei harcokról⁶, ZATHURECZKY munkájának értékét az adja, hogy valamennyinél korábban, s a börtönbeli elzártság következtében - úgy tűnik - a megjelent irodalomtól függetlenül vetette papírra munkáját. A kézirat megírásának ideje pontosan megállapítható: a dévai fegyverletételről szólva a szerző megjegyzi, hogy immáron öt éve raboskodik. Tehát 1854-ben írta munkáját. 1854-ig csupán RAMMING már említett hivatalos osztrák, Heinrich von NEIDHARDT orosz hivatalos összefoglalója, illetve CZETZ János és PATAKY Mihály meglehetősen pontatlan munkái láttak napvilágot az erdélyi nyári hadjárat történetéről.⁷

Szintén fontos az emlékirat azért, mert emlékezet után ugyan, de közli ZATHURECZKY nagyszebeni hadbírószági vallomásának anyagát. A nagyszebeni hadbírószág iratai ugyanis vagy elkallódtak, vagy valamelyik romániai levéltár mélyén pihennek, s ily módon az itt élélt honvédtisztek peranyaga számunkra egyelőre ismeretlen.

Fontosak és jellemzőek a börtönvekről feljegyzett epizódok is. ZATHURECZKY Kufsteinben raboskodott, s tucatnyi honvédtiszten és politikuson kívül fogolytársa volt a költő CZUCZOR Gergely. A kufsteini börtön kényszerű lakója volt TELEKI Blanka és LŐVEI Klára is. ZATHURECZKY emlékirata mentes mind a romantikus túlzásoktól, mind a későbbi börtönemlékiratokat jellemző kedélyességtől. Hasonló írásművet csupán egyetlen egyet ismerünk a kufsteini viszonyokról, CSIKY Sándor képviselő és kormánybiztos szintén kényszeratos naplóját. CSIKY 1853. április 12-én jegyezte fel, hogy ZATHURECZKY-t a kufsteini vártorony 8. számú zárkájába helyezték, június 5-én pedig SZIGETI Miklóssal, a 11. honvédszászlóalj volt őrnagyával tették egy szobába, a 27 1/2. számúba, amely a kazamatákban volt.⁸ ZATHURECZKY - mint ezt testvérének levele és saját naplója is mutatja - valószínűleg a börtönben szerzett betegségébe halt bele nem sokkal szabadulása után. Kufstein ugyanis a legegészségtelenebb várbörtön volt valamennyi közül - ha egyáltalán lehet egy börtönt egészségesnek nevezni. A fiatalon elhunyt huszárszázas tehát ugyanúgy a magyar szabadságot áldozta egészségét és életét, mint azok a vértanúk, akikre minden október 6-án emlékezünk. Megérdemli tehát, hogy a baróti temetőben megtalálható sírjára minden március 15-én és október 6-án kerüljön friss virág.

ZATHURECZKY István emlékirata

Jegyzet. 1849-ben május 1-ére az 11. székely lovas ezred 1-6 őrnagy 2-ik századával⁹ Besztercéről Borgóprundra rendeltettem, hol Tiha nevű falu [és] Marosény közt egy 4 emberből álló post¹⁰ szünteleni tartása vala egyik ága a szolgálatnak, más részről a napontai hivatalos közlekedés fönntartása Borgóprund és Beszterce közt; és még egy más, 1 tizedes és 6 emberből álló kis csapat hason célra el vala küldve.....Az egész század álla mintegy 56 lovasból, mely közt 30 lónak kisebb-nagyobb sebei lévén, a szolgálatra teljesen alkalmatlanok valának, ezek napontai szorgos gyógyíttatása, emellett újoncok, amennyibe terhes szolgálatok engedheté, kiképzése vala egyik főbb teendőim ága, nem említve a sok küzdelmeket, a szükséges lótap beszerzésével (4-5 napig nem lételét), melyek csak lovaink kézen legeltetése át[al] pótolhaták valamennyibe sat[ó]b[bi]; ily körülmények közt tele el május hava, amikor az 1-6 őrnagy 1-6 századát Besztercéről föl kellett vala váltanom, de főparancsnok TÓTH Ágoston¹¹ Besztercéről BEM által eltéttéven és helyibe DOBAY József¹² vállalván el azon parancsnokságot, felszólítottam ez utóbbitől, mivel a közelgő orosz bejövételről is tudomása már meglevén, maradjak a századdal előbbi állomásomba, június végével mulhatatlanul megtörténend a század felváltása; mit vala most tenni, mint csendesesen túrni és várni a megszabadítás óráját, mely hogy így történék, vagyis kellene történnie, okait a következőkben tudom. WEÉR György 1-ső kapitány¹³ Besztercén idejét talán igen jól és kényelmek közt tölthetvén, az előtte igenis tudva levé szigorú életet Borgóprundon látva, ötet arra bírták, hogy befolyását DOBAY és BOTÁR őrnagnyal¹⁴ is fogadnába vegye stb., eredménye lón az, hogy WEÉR, mint lovas főkapitány a kórház felügyeletével bíztatik meg, mint különben azon hadnagy, MÁRIAFY Albert úr, kit mint számfelettit a századhoz véve (több, különösen időtöltési jó tulajdonaiért, mert szolgálattévőre szükség nem lett volna, de ezt talán nem is tudta legyen) elvé-

gezhet vala, annyival is inkább, mivel midőn a század elrendelése Borgóra katonai szigorral hagyaték meg, azaz: Mindenki és minden, mi hozzá tartozik, semmit és senkit Besztercén hátra nem hagyni, foglalja el B[orgó]p[ru]nd állomását, MÁRIAFY hadnagy hasonlóul minden szolgálattételi cím nélkül Besztercén maradása kivívatott. De a beteg lovat és katonapoggyászát ottan, hol jobb gondosság és ápolásra számíthatni és eszközölni lehetségesebb lesz vala, kénytelen valék a silány helyre, közelebb kiteve az ellennek martalékául, azaz a havasra felvinni és vitetni. 1849-be június 10-én B[orgó]p[ru]ndon következő dolgok történének e századnál, midőn tapasztaltatott az, hogy a lovak gyógyítására fordítandó minden működések hiába történének - tapasztaltván az is, hogy lovat sok fáradozások után mégis kigyógyítanak, 2000 s egynehány lépés lépésbe lovaglásai után, újra két-3 nap múlva a használhatatlanok sorába visszajönnek; minekutána minden nyereg- és más szerszámok is használható jó állapotba tetetődtek és csakis a szolgálattétel nem teljesítési rosszakarata az, mi minden fáradozásnak ellenszegül, és a lovak sebei szán[t]szándékos felszaggatása, a meggyógyítottaknak szán[t]szándékkal nem kímélete, de sőt újbóli ösvetörése szán[t]szándékos törekvésök többeknek, annál fogva a század kormány át[al] 3 versen¹⁵ közhírré tétettet azon szigorú rendelet, miszerint ha még azon nevezett eset fordul elő, hogy a kigyógyított sebes hátú ló a lépést igénylő szolgálat mellett is újból fellovogoltatnék, azon hiba teljességgel továbbá túrteni nem, de sőt, a hibát cselekvő huszonöt pálcával büntettetni fog. Mindezen gyakori közhírré tétel ellenére G[ÁL] közhuzárnak lova, mint tökéletesen egészséges átadódván, 9-én reggel míglen B[orgó]prundtól a tihai posztig és onnan vissza lovagolt lépésbe, már azon estve lova ismét teljesen használhatatlannak jelenteték bé; megvizsgáltatódván a tény, szembetűnőleg kitetszik a szán[t]szándékos tett. - A gyakori ily esetek példaadást szükségképp már igénylék, és a kiadott rendelet életbe lépését megkívánák - mivégre a századk[ormány] napostiszt f[ő]hadnagy CSEH Demeter úrnak rendelést ada a reggeli jelentési

(rapport) alkalommal GÁL közhuszárra 15 pálcá utéseket kiszolgáltatni, mit midőn a nevezett tiszt úr teljesíttetni kívánna, két legény elébe lépe azon elhatározott kifejezéssel, miszerént ők teljességgel nem engedik és nem fogják engedni semmi pálcabüntetést, mit teve a [f]őhadnagy, azt, hogy ily erőszakos ellenszegülés elébe erőszakkal föllépni nem tudván, annyival is inkább, hogy ezen esetért egészen meglepetődvén, jelentését a század[parancsnok]nak tevő, mire a két szószóló egyén tüstént előrendeltetvén, minden kérdésekre csak azon feleletet adá, miszerint ők az egész század akaratának jelentői, és azért bizattak meg légyen, miszerint senkit is megjelelni nem akarnak. A századba levő altisztek és egyenként e tárgy felől kikérdeztetvén, nem tudással védék magokat. - Ezen erőszakos ellenszegülést úgy tekinvén, mint fellázadást, még újból is mind a két fellépett egyének, N. N. komolyan megintetének a katonai törvény szigoráról, minden összeesküvés stb. [irányában], de még ezen felvilágosítások után is előbbi tettek mellett maradván és elbízva abban, miszerént mindnyájukat büntetni nem lehetend, fellépésük mellett szilárdul kívánnak maradni.

Ily körülmények hatályos fellépett kívánván, a nevezett két egyén letartóztatottnak nyilvánították a századk[ormány] át[al] mindaddig, míglen megnevezendnek egy egyént, ki által küldettek, és e fellépésre bíráttak, ellen esetben a törvény súlya rájuk mérندی a legkeményebb büntető részét - egyszersmind a történeendőkről a helybeli főparancsnoksághoz, alezr[edes] DAMASZKINDnak¹⁶ [sic!] jelentés intéztetvén, amidőn ez történe, WEÉR Gy[örgy] százados épp a hely színére érkezik, és a történekről értesülvén, az egész századot a térparancsnokság udvarába béréndelteté, a büntetendő egyénre a kimért 15 p[álcá] utéseket pedig a század kemény megdorgálása közt végrehajtotta. Rendelést tévén egyszersmind a két fellépő egyének végett is, miszerént írásbeli jelentés mellett egyenest a besztercei főparancsnoksághoz illő fedezet mellett haladék nélkül bekísértessenek, hol ő, mint Besztercén lakó, személyesen elintézendí a kemény vizsgálatot (ha mégis megnevezni nem

akarnak senkit). - Ezeknek története után a század legénysége szállásukra bocsátatott, a két nevezett egyéneken kívül, kikről írásbeli jelentés készítették az osztály- és főparancsnokságnak Besztercére, továbbá a helybeli előőrségi főparancsnokságtól kikértek a két egyén bekísérésére megkívántató fedezet. Mindez történt délelőtti 11 óráig. - délutáni 4 órakor álla a szükséges kíséző fedezet elő, amikor még ottan lévő WEÉR kapitányt két egyén kérti pajtásukért megjelent, a nevezett kapitány úr válaszáat úgy intézé, mint ha már neki a századdal mi dolga se lenne ő különben örömet engedne meg, ha én is megengednék, ezzel a kéroket hozzám utásít. (itt jegyzem meg azt, hogy a nevezett kapitány úr már egyszer felhagyott rendelkezési jogairól lelépvén - újból gyakorlatba vevé a végrehajtó hatalmat - ellenben az engedményezőt magától távolítá, tehát egy óráig parancsnok tetszésileg! holnapig teljességgel még a dolgokba avatkozástól is félve, mérőfölk távolságát keresé!)

Én szem előtt tartva azon kényes állást, mely következőleg és talán épp a vész pillanatba újból előállhatna, ha mint a jeleni történekt is minden hatás nélkül enyésztetnének rögtön el, egy ily eljárás úgy tekinték, mint az engedelmesség bármikori felmondására a mérges fegyvert önmagam átnyújtani oda, - minekutána előleges megintés, a dolog kimenete előleges megmutatása se bírta a kedélyeket lecsillapításra, nyakason történekt hát az ellenszegülés; másrészt pedig a főhadnagy és egyszersmind a századkormány kompromisszát¹⁷ is szem előtt tartva - annyival inkább, minthogy a komoly eljárásra minden megtétettek - oda utasítám a két kéro, várják el csendben mit már a törvény határozand. - Ezen végválaszt nekem kelle adni akkor, amidőn a délőtti parancsnokságot szereplő W[JEÉR] úr délután már úgy szerepelt, mint ki örömet engedne, de az engedményezési hatalom más (ti. az én) kezei közt létez (mily szép példája a hatalom mutogatásának és a közszeretet megnyerésének! tanu[!]ságu szolgálhat).

A kiadott válasz után estvefelé a két, a többiek nevében fellépett egyén elkísértetik B[org]prundról le Besztercére. Ez nap és éppen

ezen bekísérés alkalommal levélhordozáson és más szolgálattételre 15 nap N. helységben volt 1 tizedes és 6 közember jövének haza a századhoz esvére.

A század kormányzása újból kezeim köze jöven vissza, estve rendelést tevék, másnap reggel 1/2 [?] óraker a század lóháton kirukkolás, és a beteg lovak szintén elővezetése aránt [!] stb.

Június 11-én a nevezett időben a szállásom előtti utcán készen felállítaték a század. SÁNDI Sz. főhadnagy belépe jelenteni, és egyszersmind további rendeleteim kikérni, mire tüstént két egyén is, ERŐS Lajos és N. a szobába lépe, kinyilatkoztatván azt, miszerént ők jelentik, hogy ők és a század legénységé többet velem nem szolgálának, én okát kérdezém, miért? (Amikor SZÁNTÓ Lajos kapitány¹⁸ és egyszersmind térparancsnok ezen fellépésen nagyon felindulva, így szóla közbe, mindkettőt tüstént áridáltatni¹⁹ kell). Kérdésemre válaszolni nem tudva, SZ[ÁNTÓ] k[apitány] nyilatkozatára megijedvén, a két egyén a szobából gyorsan ki, és a századhoz tére vissza, ottan fennszóval kiálták, "ugye, pajtások, mindnyájunk akarata? - Mind béjövetelekor a két egyénnek, mind kimenetelekor, a században nagy zúgás és morgás történt, hanem egy egyén által is fennszóvali kitörés. Ezen én belátva a dolog mibenlétét, egyszersmind minden kitörési alkalmat csak azon okból is mellőzni kívánván, hogy egy ily szomorú fellépés a más gyalog székely csapatok közé is nehogy béharapózzon, és az egész ügynek ártalmára légyen, mi annál könnyebben megtörténhet vala, midőn a hosszas silány helyeni állomás, a rendetlen élelmezés meguntatták a prundi állomást, meghagyám SÁNDI tiszt úrnak a század legénységének szállásokra való rögtöni távoztatását, a lovak lenyergelését és istállóba békötetését, hol mindenki tartózkodjon lova mellett mindaddig, míglen a trombíta nem szólítandja.

A legénység szétoszlék szállásaikra. - Az altisztek egybehívatván, személy szerint kikérdeztetének:

1-ör Micsoda ok indította a legénységet nyílt ellenszegülésre újból is?

2-or Miképpen eszközöltetett ezen kitörés?

3-or Az altisztek a legénységgel együtt lévén mind szállásban mind p[e]d[ig] szolgálatok pontos teljesítése mellett, mindezeokról, mik a szállásokon és istállóknban történnek, tudomással bírni kelletvén, mennyit és mit tudnak az érintett dologból?

4-er Ki légyen a dolog kezdője? s több kérdések, mikre minekutána mind csak nem-tudással válaszolának, azon gondolat támada tehát bennem, hogy a játéknba bizonyos altisztek lévén avatkozva, ők szintén oly hibásak, mint akikről kérdeztetvén, nem kívánnak mit se tudni.

A dolgok ily állásánál a férfias fellépés mellőzhetetlennek tetzedvén [!], magam mennék egyenesen le DAMASZKIN alezredes és helybeli főparancsnokhoz a történeteket jelentendő, s egyszersmind erélyes fellépésre felszólítandó, mi meg is történvén, 2 századnak a 31-ik honvédszászlóaljából²⁰ rendelet téteték rögtön DAM[ASZKIN] ezredes szállása melletti téren, mely gyakorló helyül is szolgálá, fegyverbe felállani. Trombíta fúvatván, a zavargó csapat kiállítatik gyalog, csak oldalfegyverrel, és levézetteté a gyakorló helyre, ahol midőn sorba felállott, a gyalogosztály négyszeget képeze, a gyalog lovascsapatot körülfogá, a főparancsnok komoly felszólítást intéze hozzájuk - hanem senki sem felelt, továbbá a két egyént, kik fölléptek, kikérdeztvén küldetésökre vonatkozólag, hasonlóan nem felelének, csak nagy zúgást és mormogást akarának kezdeni. - Mire a gyalogcsapat parancsnoka "szuronyt szegez"-t vezényelvén, mit a honvédek legnagyobb engedelmség jelei közt tevének. D[AMASZKIN] parancsnok látván a lázadás mivoltát, parancsolá a fegyverletételt a huszároknak, kik midőn vonakodás jeleit mutatnák, a gyalogság célba vevé fegyvereit, mire rögtön kardjaikat leoldák, és egy rakásra dobák, kivévén a két őrmestert, kik előre lépének és jelenték a dologról mit se tudások és azokba részvétlenségöket, mint derék altisztekhez illő, kardjaik meghagyása mellett a sorból kiléptök parancsoltaték. - A gyalogság a fegyvereik elvételte, aztat a parancsnok őt kirendelt őrizet alá

helyezék, valamint az egész század legénységét egy üres épületbe, kivéve a két indítottat, kik külön záratok. - Ezek történet reggeli 9 óráig.

Minekutána a mondottak történte után lovas alkalom rendelve készen lévén, azon egy segédtsit írásbeli jelentéstétel mellett azon meg-hagyással küldeték D[AMASZKIN] alezredes át[al] bé Besztercére a főparancsnoksághoz, hogy ottan a kirendelendő hadbírót oly sürgösen küldje Prundra ki, hogy az naplemente előtt rögtönítélő törvényszékét megtarthassa, amelyhez az megkívántató ülnökök is egyszerűmind kinevezettek, mindezek pontosan mentek és vitettek véghez, kivéve a hadbíró VERÉBI Somát²¹, ki szokásához híven ragaszkodva, annyira késék megjelenésével, hogy csaknem délután 1/2 5 óra megvala, (midőn egy úgynevezett rokonai hős oldala mellett ülve) megérkezék Borgóprundra.

A kijelölt törvényszék tagjai egybegyűlve lévén, a nevezett hadbíró munkálatát megkezdé, mégpedig oly értelmesség, gyakorlottság jelei bebizonyítása mellett, miszerént ő a dolgot ott kezdé meg, hol más, azon fokot értő bíró azt végezni szokta - természetes, ezt is, szokott együgyűség és mi több, tudatlansága következtébe, még legnagyobb lassúsággal, elannyira, hogy 5 óra elteltével még nem tudott három sort protokollba²² venni - ekkor, minekutána először is bévádlott két egyént, kik mint az egésznek lázító jelölvék, kihallgatta vagy kérdezgette volna - felkéret engemet a törvényszék elébe lépni ki-kérdézésre, hol nékem a következő protokoll irat intézteték, olvastaték fel:

“3-or Előállítatik és felhívatik N. N. kapitány úr, mint tanú stb. stb.”, mire magam nem tudom, szégyen, vagy harag következtében elmosolyogván - óvást intézék a hadbíró azon kitétele ellen, hol én mint tanú állítottam elő, holott az egész tárgy alatti dolog a vezényiletem alatt álló csapatától éppen ellenem intézteték, tehát én itt teljességgel nem mint tanú, de sőt inkább mint vádló léphetek fel, és az ellenem intézett tényről így adhatok felvilágosítást, de tanúsítást senki ellen vagy mellett teljességgel nem.

Erre még inkább zavarba jövén a neveztem hadbíró, tétovázásába csak nem jövén semmi

új gondolat eszébe, - cáfólása ily hangzatú vala: mindenképpen tanú, mely szót gyakran midőn újítgatna, pangásából kiragadák az ülnökök, kik egyenkint fel kezdvén szólalni, s maga az elnök is, KÁLNOKY Sándor őrnagy²³ nékem adván állításomra igazat, továbbhaladánk, vizsgálati irányt is változtatva.

Én mindenenket, mik nekem mint sz[ázad]kormányzónak jelentetének és történének, magam diktálom le az írónak stb., melyeket személyem végeztivel további folytatásul a hadbíró úr működésire hagyván, távozárok.

Ezek után a századnál levő tiszték is minnyáján [!] a dolog történetét személyesen felsorolák sat., satb. - a hosszas tudatlanság koronáját feltéve hadbíró VERÉBI Soma azzal, hogy a nap eltelvén, mit sem intéze el. - Másnap a legénységgel megam elbocsátattatám, kivéven ERŐS Lajost és N., mint szónokokat, kik a besztercei úgynevezett börtönbe bekísértettek, hol pe-reik elintézendők léznek - sat. Ezen eljárás után a zavargási kedv a század legénysége részéről örökre eltávoza. - Másnap két egyén hozzám jöve, és sírva kére, engedjek meg a legénységnek elkövetett igazságtalanságáért, mert ők mindnyáján átlátják nagyon is, mennyire megsértettek engemet, és mily őszintén bánják hibás lépésöket, és hogy őket esküvel kötelezték le, hogy ki ne mondjanak senkit és semmit, ők készek utolsó pillanatokig csak hogy engedelmem megnyerjék, mit kívánok s parancsolok, tenni, stb.

Én a kérőknek szívesen megengedék, mivel már korábban belátván, hogy valaki át[al] valának felbujtogatva, - a Besztercére első nap bévitt két egyént is visszafogadám - a későbbi kettő már törvényes kereset alatt állván - a végelintéztést el kellett várni, mi meg is jöve vagy 3 hét múlva a minisztériumtól, éppen midőn Szeretfalvánál másodszer táborozánk²⁴ - az ítélet mindkettőre (kik a muszkák bejövetelekor a századhoz visszajövettek) szóla “halált” - minek végrehajtását én elengedém mindkettőnek, mint aki megkegyelmezési joggal fel valék hatalmazva. - Megjegyzendő még ezen tárgy felől az, hogy a történetek után oly tisztelet- és engedelmességgel vala minden egyes ember, minőt a

legmiveltebb egyének se volnának képesek minden körülmények közt oly pontossággal végbevinni.

1849. június 21-én délelőtti 9 óraker Tihánál az orosz seregek Bukovina felől bérontanak, kemény csatározás és ágyúzás után visszanyomatánk estvére Borgóprundig, holott sánclóságaink védelme alatt az éjert fegyverbe állva, mi pedig lovainkon ülve töltők el, estvére segítségünkre megjött a másik lovasszázad és BOTÁR őrnagy és KOZMA Aajos százados²⁵, valamint DOBAY alezredes a SÁROSI zászlóaljával²⁶ és a határvéd zászlóaljjal.²⁷ - de már első nap a kis töltény hiány oly nagy vala, hogy az ellen csatárait ágyúgolyókkal kelle hátunktól távortartani.

22-én Juni délelőtti 8 1/2 óraker az ellen át[al] megtámadtatánk sánclotunk ellenibe ágyúit a körülvevő hegyekre felvontatván, onnan iszonyúan tüzele keresztbe mireánk - a középén gyakran rohammal nyomult előre, de mindig visszavereték, s csakis két órai heves mindkét részről tüzelés után kintelenítették mi állásunkat odaengedni, midőn az ellen sokasága át[al] mind jobb-, mind balszárnyain megkerültetének. - Sűrű golyózápor közepette húzódnánk lassan vissza Felső-Zsoszényig, ahol négy ágyúval (a lovasság fedezete alatt) mindaddig schachba tartók, míglen saját gyalogságunk rendezett menete létesülhetett. - Borgórusznál [!] átkelénk a hídon és az egész kis seregünk zárakozva [!] folytathatá hátravonuló útját. - az orosz erejét a hegyek közül már kiterjeszthetvén, kozák lovasai által mindenütt nyomban üldöze. - Jád falun seregünk átmenve, annak napnyugoti végén kissé pihenni akarván, megállapoda, ekkor az már utánunk nyomult orosz lovascsapat minket beérvén, tüstént mintegy 20-30 lépésnyi távulra előre jöve, keményen kezdé mireánk tüzelni, kiket egy sebes rárohanással nyakra-főre visszazalasztánk (annyira meg valának a kozákok által lepetve huzáraink, hogy háromszor vezénylék, és mégis, mintha leszögezték volna mindnyájukat, úgy nem mozdult[ak], ekkor pisztolyom kiragadva, elordítám magam: "rajta", és mintha álmaikból költöttem volna fel, úgy rohanának az ellenre)

vagy 200 száz [sic!] lépést üldözök, mi alatt seregünk is a sátorfát felszedvén, csak továbblábalt, ezáltal ágyúink is tért nyérének, és Aldorf előtt, Jád felé arányozva [!], két ágyú az országúton felállították - mi az ellen megszalasztását végezve, visszafordulánk, és sebesen ágyúink felé lovaglánk, az ellen ezt látva, ismét megfordult, és utánunk igyekvék, de midőn kiütnék magokat, egypár ágyúgolyó köszöntvén, további üldözésekkel felhagyának. - Seregünk hátrálását folytatá Besztercén, Szépnýir- f[első?]. a[lsó?]. Balászfalván és éji 12 óraker Somkeréken keresztül - itt a mezőn megtelepedénk és meghálánk.

23 Juni - Visszavonulásunk folytatva érénk Bethlenbe, itt táborunkhoz csatlakozék a Naszód vidékéről hátravonult sereg²⁸ - Sándor Laci²⁹ alatt.

24 Juni utunkat folytatók Kudu, Csicsókeresztúr, F[első]őrön át Rettegre, hol egy kissé pihenvén a sereg, és így Désre érkezék. Rettegről egy század lovasság visszaküldetett Bethlenbe, hová még estvére meg is érkezünk, az előőrök kiállítása után egy portyázó csapatot elindítottánk Somkerékig, szintén egész éjert át folytatók portyázatainkat Naszód felé is.

25-én délelőtt, minekutána Lekence és Naszód felőlről [!] az ellenről tudomást szerzénk, visszatérénk a Sajó jobbpartján, utunk Omlásalja, Árpástó, Sz[ent]margita, Sz[ent]benedekig, hol délután 2 óraker a Sajó jobbpartján egy malom alatt átúsztatánk, és bemenék Désre, onnan le a Dés előtt fekvő táborba, honnan

26-án az egész tábor BEM vezérlete alatt visszaindult és aznap Somkerékre ére. - itt töltök e napot, míg minden rendelések megtételének.³⁰

27-én Egy kis csapat elindították Sz[ent]András, Magyaros, Királynémeti és Besenyőn keresztül Besztercére - a főtábor szintén ide indult más úton, úgymint³¹

28. Juni 849. Balászfalván, Szépnýiren át Besztercére, innen ki Aldorfra, hol előőrseinket a Jádót elfoglalt ellennel szemközt kiállítók.

29-én Juni 849.³² reggeli 6 óra körül³³ megkezdők mi részünkről a csatát, s az ellen előőrségét csak gyorsan visszanyomók, - Jádból is

kiűzvé, gyors előnyomulásunk át[al] az ellen jobb- és balszárnyát, melyek több csapat gyalogokból állának, a mieink szuronnyal nyomák vissza. - Seregünk középpontját kormányozó BEM maga, négy ágyúval az országútján az ellen felé keményen tüzelte, balfelől alig 150 lépés távra egy ágyúval mi 42 lovasok egyarányt haladánk BEMMEL előre, tőlünk még balra az erdőt elfoglalá egy osztály vadász³⁴ és Sárosi őrnagy zászlóalj³⁵ - ily állásba az ellen háromfelőli szörnű kemény ágyútüze közt előre nyomulánk a Borgóruszt [!] és a Jád határai közt az országútján átfolyó kis, mélyárkú patakon levő kőhídig, melyre B[EM] ágyúit felállítatván, ezen állásból igen keményen ágyúztata, mi, hogy vele a lineát megtarthassuk³⁶, kényszerítünk az mély árkon egyenkint átkelni, ágyúinkat hátunk megett hagyva, hogy így a B[EM] ágyúit fedezhessük, melynek fedezete csak 1/2 század gyalogság³⁷ vala, kik az árkot foglalták el. - Az árkon átkelve a legkeményebb ránttüzelés ellenére is, mintegy 50 lépést előhaladánk, és egy vonalba felállánk, úgyhogy a B[EM] ágyúit is egyszersmind a mi hátrahagyott ágyúinkat fedők, ekkor Ruszt[!] felől le felénk a téren az ellenfél összes lovassága miránk és ágyúinkra célozva, előre felénk nyomula, segítette a leghathatós kereszttűz által is - hátok mögött jövének az osztrák drago nyosok, a részünkről rájuk irányzott tüzelés nem vala képes őket feltartani, hanem egyenes nekünk rohanának, mi csakhamar visszaveretünk, a legnagyobb zavarba tudánk a hátunk megettí árkon átvergődni, mely alkalommal 7 huszár sebesítették meg - én ellenben, midőn a legénység megfordult, vissza az ellen közé bélőve és utánvága, körül valék véve mindenfelől, de minekutána egyet közülük lelőttem és oly közel valék, hogy a minden felőli megtámadásba nem valának képesek dzsidájokkal átszúrni, már visszafordulni akarék, midőn kardmarkolatszíjam kiszakadván, kardom nem használhatám, mely pillanatba oly kemény ütések jövének váll- és nyakam körül, hogy eszmélet nélkül rogytam bé az ellenség lovassága lábai alá, szerencsémre egy kis szúrást is kapván és vérezvén nyakam, továbbá arca is borulván a földre, halottnak gondolva,

rajtam átlavagola több ezer lovasnál, mikor magamhoz térék, én is csak a közel árok védelmébe ajánlám magam, lovam egyenest visszanyargalt Besztercéig, stb. - itt seregünk középpontját az ellen áttörvén, visszaveretünk és a szüntelen kemény ágyúzás közt az ellentől mindenütt nyomban követve, visszavonulánk egész Szeredfalváig [!] - hová estve érünk és az ellen is megállapodék, ez nap igen sokat veszte az ellen lovassága, a mi gyalogságunk tüze át[al], valamint a gyalogsága is.³⁸

30-án Juni Szeredfalváról [!] reggel elindulánk és Harinán (Müntzdorf), Galácon, Dipse, N[agy]jidán keresztül Tekére érünk, hol a tegnap szétszórt seregrészek összeszedetének, - és aznap itten pihenénk.

1-ső Juli 849. délután 2 óraker ismét, és pedig Szászpéntek, N[agy]sajó, Solymoson keresztül Oláhbudakra, hová csakis egész éjen áti szüntelen menet után másnap reggel érünk, mintegy 4 óraker, itt 6 kozák lovat fogva el az előcsapat - egy órai pihenés után menetünk folytatók Péterújfalun és Szászuújfalun át, onnan le Vindára, az ellen felől tudomást szerezhetünk.³⁹

3-án Beszterce előtt táborba szállánk.⁴⁰

4-én reggel 3 óraker az ellen Vinda és Aldorf felől megtámadá, és csakhamar visszanyomván, üldözte egész nap ismét Szeretfalváig, hol állást vevénk.⁴¹ B[EM] elment 3 székre[!]⁴² - egy zászlóalj⁴³ Bilakra rendeltetett, ily állásban maradánk 8 nap a szabad ég alatt szüntelen esőzés- és koplalásnak kitéve.

13. Juli.⁴⁴ Az ellen megtámadá Billakot (Szeretfalva felől csak demonstrálván), mire kisdéd összeolvadt seregünk visszavonulását rendezen megkezdé, szándékozván Tekére juthatni, egy rész a seregből az előbbi állásban marada Szeretfalván, és képezé az utolsó csapatot, az ellen utunkat állá Dipse és Galac közt, az utócsapatunknak pedig a mi hátunk megett Harinán 3 felőli megtámadás és utunk elállása veszély közt Galacról kitérünk jobbra a hegyekre, és szüntelen ágyúzás közt érünk délután 4 órakerre [!] Szászsztentgyörgyre, egy hirtelen támadó iszonyú égháború és jégesőzés megszünteté a további veszekedést, - mi utunkat folytatók Bongárd,

Füzkút, Sz[en]tmihály, Lelke, Kecsed, N[agy]-
ceg, K[is]ceg, Mezőszilvás, Mezőörményesig,
hová csakis reggelre érünk el.

14. és 15. Júliust Örményesen pihenők
ki.

16. Juli Királyfalván és Faragon keresz-
tül vissza Tekébe.

17-én és 18-án Teke előtt táborozánk.

19-én délután az ellen megtámadá, éji sö-
téttség és iszonyú záporoszés közt vissza-
vonulánk Oláhújfalun át, és a mezőn vagy réten
meghálánk.⁴⁵

20-ik Juli Szászrégen körül táborozánk.

21-én az orosz három felől teve támadást
és visszavere ez nap Petek, Körtvélyfalva,
Gernyeszezen át Sáromberkig, itt a mezőn
meghálánk.⁴⁶

22-én Gernyeszeznél betérünk és
Szegényszeredánál átmenve, Erdősz[en]tgyör-
gyre húzódnánk, honnan

23-án Havadtó, Kelementelke és
Balavásárán keresztül Marosvásárhelyre - hová
Kolozsvárról B[ár]ó KEMÉNY Farkas mintegy
2-2500 emberével⁴⁸ megjött, valamint néhányan
azok közül is, kik a segesvári szerencsétlen
csata⁴⁹ után elszéledve valának, úgy maga BEM
is, itten töltők időnket, míglen

Augusztus 2-án korán reggel megin-
dulánk, és aznap estve nagy sár- és esőbe
Gálfalvaig haladánk.

3-k Aug. Bogács, Pócstelkén keresztül
Medgyesig, mi⁵⁰ pedig még aznap estve Paratéj
felé előrségre menénk, és az éjet ott is töltők,
honnan

4-ik Aug. reggel megindulánk és Kiska-
pus, Asszonyfalva és Egerbegyen át vivén utunk,
hol megpihenénk.

5-ik Aug. Szelindek és Nagycsűrön ke-
resztül Szeben alá nyomulánk, hol kemény csatá-
zás után HASFORD⁵¹ orosz tábornok seregét⁵²
megverők, Szebent elfoglalók, és az előttünk fu-
tó oroszokat Schellenbergen⁵³ át Vesztenyig, hol
már egészen be is esteledve lévén, a mezőn
meghálánk, ezalatt

6-ik Aug. LÜDERS⁵⁴ is Segesvár felől
Szeben alá megérkeze összes erejével, és BEMet

kisded erejével csaknem egészen megsemmisíté.
- A Veszteny alatt álló magyar sereget⁵⁵ is
HASFORD megtámadá, melynek azonban sike-
rült ötet kissé megcsalni, és azalatt minden vesz-
teség nélkül a hegyeken keresztül Orlátra át, on-
nan pedig Szászsebesre vonulni. - Szászsebesen
a Fehérvár⁵⁶ alatt volt seregek is csatlakozának a
Szeben alól menekülő sereghez, és így mindöss-
ze 6 ezeren leheténk, mi beteg lovainkkal
Lámkerékre rendelteténk, Hol maradánk

13-ik aug., amikor seregünk az oroszok
át[al] megtámadtaték, és visszaveretteténk
Szászvárosig.⁵⁷ Mi Lámkerékről a marosvárad-
jai[a]kkal együtt Alvinc felé ki [!] a sereghez,
mely akkor már a legnagyobb zavarba vala.

14-én reggel menénk a piski hídig, hol
seregünk rendbe szedődék, mely rövid idő alatt a
dévai vár légbé repüle⁵⁸, mi még aznap estvére
Déva alá táborba szállánk, itt hallók azon hírt,
hogy GÖRGEI fegyverét lerakta sat.

15-én estve Dévától elmenénk Lesnekre,
hol mindaddig valánk, míg

17-én estvére ismét Dévára visszajövének.

18-ik Augusztus 1849. délután mintegy 6
órákor fegyvereinket előleges alkudozás után az
oroszoknak adók! - Aranyhegyekről álmodánk -
s hogy a való, mely keservesen ébreszte fel, mu-
tatják már a vasbilincsek, melyek testünket
sérték, és nemsoká a lelkünket is a testtel együtt
örökre meggyilkolandják. - A győző nagy lelkü-
letében bízánk. De mennyire felele meg bizodal-
munknak, mutatja ez is, hogy 5-ik éve már szigo-
rú rabságomnak s éltem is véghanyatlásához igen
közeleg, midőn e kis rövid jegyzetem írom.

Szászsebesig orosz katonaság véd- és ör-
ködése alatt jövének; itten cs[ászári]-k[irályi]
osztrák katonaság kísére bé Szebenbe a külváros
egyik utcájába, honnan

Augusztus 22-én 1849. Nagyszebenbe a
katonai laktanyába hivatánk, neveink felírása vé-
gett, mondván, útlevelünk átvétele után azonnal
szülőföldünk tűzhelyéhez távozhatunk, az név-
jegyzék sötét estig folytatatték, mikor az író tiszt
úr eltávozván, minket a laktanya udvarán kéntete
meghálni, s természetesen a legnagyobb szemét-
be, éhes gyomor és nyári gyenge öltönybe, senki-

nek is eltávozni nem engedték meg. - míg e' velünk történe, azalatt lovaink, portékáink, nyeregszereinkre kezét tevének és elrablák.

1-ső fogságunk idejét töltők itt a kaszárnyába - 2-ő később a "Nap" nevű korcsmába, 3-or innén vivének az apácák kolostora egyrészébe - 4-er később az APOR- vagy SEKULÁRI-házba és 5. végtére a Cistercienci⁵⁹ barátok zárdájába, hová már csak a volt osztrák cs[ászári] k[irályi] katonatisztekét vivék, kiket a "Napnál" elkülönítve, a kaszárnyába vittek; ellenben a volt honvédtisztek nagyobb részint az ezredekhez bőséztattak közvitézeknek. Mikor az apácák épületében valánk, természetesen még mind bizonytalanságba jövődő sorsunk felett, meglátogata jó anyám Milivel, a barátok zárdájába létemkor testvérem, Lajos nálam járt, úgy Jóska és Károly.⁶⁰

1850-ik év februárius 16-án haditörvényszék elibe kísértetem, és HORSZKY katonai hadbíró által mene végbe az általános kihallgatásom (azaz Summarischer Verhör) az hozzám intézett kérdésekre szóról szóra a következőket mondám toll alá:

1. ? Ursache meiner Verhaftung etc.?

Mir ist dies durchaus nicht bekannt, weil ich ein Verbrechen nach meiner Uiberzeugung im Angesichte des ehrenhaften Standes den ich zu bekleiden die Ehre hatte, nie mir zur Schuld habe kommen lassen; sondern eingedenk meines Eides den in jüngster Zeit vor dem Herrn Generale DÖRSNER⁶¹ geleistet habe, im Interesse meines Königs und Vaterlandes stets bereit war bei jeder Gelegenheit mein Leben zu opfern?? Ich bin nach der Dévaer ehrenhaften Capitulation mit hunderten meiner Kameraden hierher gewissen worden, und befinde mich seit jener Zeit in Haft (in den die Ungarn in allgemeinen schmähhlich und gesetzwidrig, und aus national Haß parteilich behandelt werden) ohne zu Wissen, warum?

2. ? Sie haben in der ung[arischen] insurg[enten] Armee gedient etc.???

Allerdings mußte ich, wie Alle übrigen Kameraden des Regiments, die Befehle meiner hohen Vorgesetzten befolgen, weil ich hinzu seit

Beginn meines ehrenhaften Standes beruffen [!] war, - ohne je in Politischer Rücksicht zu untersuchen ob ähnliche befohle annehmbar vorwerflich sind, - anderseits aber war mein Vorsatz auch nicht jenen Eid - den ich für König und Vaterland geleistet habe, auf eine Weise zu brechen, wo meine Ehre gebe und markt worden mußte, - weil in den Kriegs-Artikeln, die ich mir als Soldat besondere Richtschnur genommen hatte, nirgends aufgewiesen werden kann, - daß sonach auf Grundlage dessen von meiner Station über vorläufig erhaltenen Befehl im Monath Februar 1849 gegen die siebenbürgischen Rebellen ziehen - wo ich an verschidenen Örtern den zeitweise ergangenen Weisungen gemäß ohne jedoch meine Standarte je verlassen zu haben, treu meiner Pflicht erfüllte.

3. ? Sie haben gegen Gen.⁶² agirt etc.? Proclamation?⁶³

Ich habe gegen k.⁶⁴ nie gefochten, wohl gegen die aufständische Bauern. - Von einer Proclamation habe ich nie eine Sylbe gehört, auch durchaus nicht gelesen, weil solche, wenn einige erlassen waren durch Höhere wahrscheinlich rückbehalten worden sind.

4. ? Sie mußten die Unabhängigkeits-Erklärung etc.⁶⁵

Ich weiss diess nicht einmal zu beurteilen, was es zu bedeuten hat - übrigens wird kein sterblicher zu behaupten im Stande seyn, daß ein solcher Beschluß jeden Truppen publicirt wäre.

5. ? Haben Sie etwas annoch anzugeben?

Ich habe sonst gar Nichts mehr anzugeben, nur muß ich endlich zu bemerken, daß ich nie ein Rebell gegen meinen König war, auch nie einem Eid gebrochen habe - wofür ich nach den Gesetzen bestraft werden könnte.⁶⁶

1850. ápril 5-én elítéltettem ugyan Loderer auditor által, velem együtt BENEDEK Lajos⁶⁷ fogolytársam is (7 hó és 18 nap tarta pe-rem).

1850. ápril 14-én publikáltatt elítéltetésem KLEIBERT auditor át[al]. "Az ítélet kötélt általi halál, javaim konfiskálása⁶⁸, mind fekvő, mind pedig felkelhetőben [!] a had által okozott

károk pótlásául” - mely ítélet WOHLGEMUTH gubernátor⁶⁹ át[al] tizenkét évi vasban töltendő várfogságba változtatott átal - nem számíttatván a kereseti idő alatt szintén fogságban töltött 9 hó és 26 nap; e' pótléku még ráadás is.

1850. június 14-én délután 1 órakor a szebeni barátok zárdájából, hol eddig fogva tartattam, 13-kat fegyverek közt bekísérének a Stokházbá.⁷⁰

1850. június 17-én⁷¹ vasat tevének bal kéz- és jobb lábamra.

1850. június 16-án adának napontai fizetést, 6 kr[ajcár]t.

1850. július 14-én K[ároly] testvérem Galíciába masírozva.[!]⁷²

1850. augusztus 22-én a Stokházból húszan elviteténk K[ároly]fehérvárra, hova 24-én érkezünk meg.

22-ik augusztai [!] kísérteténk ki Szebenből.

1850. szeptember 1-én Fehérvárról tizenheten elindítanak a kufsteini várba, kik közül 13-an szeptember 27-ére meg is érkeztek, én még [meg] három pajtásaim, mint betegek, Pesten maradánk, és csak október 22-én érkezünk meg kínzási helyünkre, lakásba tétetem a toronyba, 8 számba, b[á]r[ó] Schlechtához.⁷³

Nevezetesebb események, melyek az 1852-ik és a többi következő évek folytán fogságomba engemet nemüleg is érdeklőleg adván elő magokat, és azokat ide bárminő csekélységgel, de feljegyezgetém; természetesen sokakat elhallgatni kényszerítém, mivel a körülmények tiltják az igazságok mindenkorai feljegyzését.

Január 1-én 1852. délután együtt valánk a mi szobánkba LESZKINSKY⁷⁴, Br. SCHLECHTA, REVICZKY László⁷⁵, ANGYAL Antal⁷⁶, OLCSEVSZKY Adolf⁷⁷, SZABÓ Farkas⁷⁸, BENEDEK Lajos, gr[óf] NITZKY Kristóf⁷⁹, SZONTAGH Frigyes⁸⁰, AMSBERG⁸¹, WEBER János⁸², LILL Adolf⁸³, VEGELE János⁸⁴, KÁROVI Antal⁸⁵, BENÓ István⁸⁶, PAP Lajos⁸⁷, SZIGETI Miklós⁸⁸, KÁLNOKY Sándor és én, kik négyen együtt lakánk a 29. számú szobába, a délutáni szabad 2 órát egy barátságos oszonozás⁸⁹ közt beszélget-

ve, jól töltők el. - a fent előfordultak 9-en folyósonkon lakók, a többi hozzánk kérezzék [sic!] a várparancsnok úrtól.

Január 7-én arcképem megküldém Pelsucre.⁹⁰

22-én retour recepisze⁹¹ megjött Barótról - nálunk⁹² LESZKINSKY és br. SCHLECHTA - Sz...fachtaba [?].

24-én G[róf] LÜTTI⁹³ megszabadult és Olaszhonba visszatért - Lill és Vegele a toronyba felvitetett, helyükbe lehozták HUSZAK⁹⁴ és KRASSNI⁹⁵ cseh papokat - a délutánt, ámbár sétálni készülénk és a sor találá, mégis szobánkba bezárva töltők, mivel költöztetés történt.

25-én Várparancsnoksági parancs olvasott fel az írási visszaélés következeiseiről.

“A hallgatás csak a szégyen bévallása volna” (MARAT)

Jegyzet.

1850-n október 22-én délután mintegy 5 órakor érkezém Kufsteinba, mikoron is kemény kikutatásom után, estve bezárattam az. ún. Császár-toronyba a VII. számú szobába, br. SCHLECHTA Camillohoz.

23. Okt. Nagyon elgyengült, beteges állapotba téve, elannyira, hogy a sok csigagrádic-sokoni följárás lélekzetem merőbe megfojtván - kéréim a főfoglár át[al] a t. c. várparancsnokságot, a vár alsóbb részébe való kiköltöztetésemért, kérésemnek következeise a lőn, hogy az orvos feljött rögtön egy jó adag labdacsoit küldve, és én régi helyemen maradtam.

25. APPERT lovag úr a börtönöket vizsgálva, nálam is járt, kinek szenvedőtársam mindazon lényeges hiányokat, melyek szenvedéseink napjait nehezítik, soronkét előszámlálá - a legjobb vigaszok után távoza el tőlünk, véle vala várparancsnok LONCAROVÉC⁹⁶ úr is.

2-ik november leköltözém a Császár-toronyból a Kaszárnya udvarba a 19-ik számú szobába - SZÉLL József⁹⁷ Vas megyei, dömölki és HOPELS Miklós⁹⁸ gráci szenvedő társaimhoz - ezen lehozatalom köszönhettem csaknem VÉGELE orvosnak, kinek le kell vala a toronyból jönnie, ő mindazonát[al] azt megköszöné azon

jegyzetével, miszerint egy beteg társát (engem) vigyék helyébe.

November végén várparancsnok úr személyesen hirdeté nekünk azt, miszerént a fgy. [?] kormányánál következő jótéteményeket eszközölje ki számunkra.

1-ór fizetésünk 10 kr[ajcár] léve, ez javítaték naponként 15 kr[ajcár]a.

2-or írószközök használhatása megengedtetését.

3. Egy kellemetlen tárgy mellőzését, ki a szobából (maradt).

4. több foglok [!] együtt sétálhatását.

5. az ablakról a drótröstélynek levételését stb. (maradt)

December havába adá várparancsnokunk azon lesújtó rendeletet ki, hogy egy fogoly is ne merészeljen jó reményt táplálni szabadulása felől, mert fő- s várparancsnok úr még egy jottát sem engedend.

17. December is csaknem 1 1/2 évi kínlódás után egy odvas fogam a helybeli orvos át[al] kihúztattam.

25. decembris főfoglár FRAUENGRUEBER eltétették a várba át a 4. hadsereghez, helyébe jöve Bregenzből főfoglár MATSNIK (bár ne jön vala).

28-ik Februarii 851. érkezett hozzánk 16 szenvedő társnak szabadon bocsátása, kiknek börtönajtójuk általános örömünkre végleg megnyílnak - ezek között egyik¹⁰⁰ velem lakott.

1. Martii 851. átköltözém eddigi laktanyámból az első emelet 16 számába, PAP Lajos és SZÉLL Józseffel.

18. Martii jött meg az engedmény írszerek kézhez kaphatása és 9 együtti sétálhatásainkról ti. kik egy folyósón lakánk, kivéve a 14. sz[ám]ú szobabélieket.

19. Ünneplők SZÉLL József társunk névnapját, hozzánk engedé várparancsnok úr jönni ez nap délután CZUCZOR Gergely¹⁰¹, MOTESICZKY István¹⁰² és LESCZINSZKY Sándort, ez nap jövének először öszve több fogolyársainkkal, mivel ez nap vevé kezdetét a többek együtsétálása.

20. Martii 1851. Visszakaptuk béléptünkről [!] elszedett evőeszközöink - tehát öt hó múlva újból kés- és villáinkkal eheténk - amit eddig csontból készült kés- és villa át[al] kéntelenítetünk pótolni. - Ezen engedmények leírhatatlan örömet szülének, annyival is inkább, mivel rokoninknak gyakran írni többé nem gátoztathaték, mit addig egy hóba csak egyszer szabada teljesíteni, továbbá nem kellett többé kenyerünk leszelésire mindig a főfoglártól a kést elkérni, vagyis inkább a kenyeret átala leszeletni sat.

25-én Martiusnak történé az, hogy felmenve minden második vasárnap a toronyba isteni tiszteletre, s minden egyes fogoly szuronyos katona közötti állása megszüntetett, csakis a befoglaló sor két végére álla egy-egy ór. Ez nap megengedtetett a 14. számnak is a velünki sétálás (Reviczky László és HERMANN¹⁰³, később SZONTÁGH Frigyes), már mostan az egész folyósón lakók együtt sétálánk.

26. Értésültünk várparancsnok LONCAREVICH ezredes úrnak nyugalomba visszatételéről - 16. április eljött nyugalmazása.

18. április megjött ezredes NEHIBA József úr¹⁰⁴, mint új várparancsnokunk azon kiírhat[an] ös [öröm?]: Anyanyelv[en] sz[abad] írni.

20-án április itten járt generális B[ár]ó HANDEL úr Bécsből, mint a t[isztelt] minisztériumtól kiküldött biztos, az itteni soknemű panaszok megvizsgálását kieszközlendő. - Új ezredes urunk a legőszintebben nyilvánítá nekünk jó akaratját irányunkba és legelőször is engedményezé azt, miszerint délelőtt is, délután is szobáink ajtajai 1 1/2 óráig nyitva maradhasson.

6-ik május 851. megengedé ezredes várparancsnok urunk az magyar hírlapok megrendelhetését, és következőleg a várkaszárnya udvarán levő templomba menetelt, akkor ti., midőn a sor talál a templomba menetre.

12. Juli 851. olvastatott fel a politikai foglokkal [!] mikénti bánásról szóló 849-ik módosítási rendelete a justicis hadügyminisztériumnak¹⁰⁵, melynémű módosítást az 1806. évi rendelet kívánna.

Rövidítések jegyzéke

1848-49. TL 1848-49. Történelmi Lapok. Szerk. KUSZKÓ István.

BONA, 1987 BONA Gábor: Tábornokok és törzstisztek a szabadságharcban 1848-49. 2. kiadás. Bp., 1987.

BONA, 1988. BONA Gábor: Kossuth Lajos kapitányai. Bp., 1988.

GYALÓKAI, 1937 GYALÓKAY Jenő: A beszercei hadosztály harcai 1849 nyarán. HK 1937.

Kufsteini ekv. A kufsteini várban rabságot szenvedett magyar hősök emlékkönyve. Összeállította a Budapesti Evangélikus Leánygimnázium "Szép Magyarassággal Beszélők Egyesülete" ("Szembé"). Bp., 1937.

MOL Magyar Országos Levéltár

NÁDAY, OSZK OSZK Kéziratár. Oct. Hung 1902. NÁDAY Károly anyaggyűjtése a kufsteini foglyokról

NÁDAY-SÁFRÁN NÁDAY Károly - SÁFRÁN Györgyi: Történeti kutatások Kufsteinban - Czuczor Gergely rabsága. Bp., 1984.

OHB MOL H 2. Miniszterelnökség, Országos Honvédelmi Bizottmány, Kormányzóelnökség iratai 1848-1849.

THOROCZKAY THOROCZKAY Sándor: A 73. honvédszászlóalj története 1849-ben. Hazánk. Szerk. ABAFI Lajos. VIII. k.

Az életrajzi jegyzetek írásánál felhasználtuk még CSIKY Sándor jegyzékét: "Kufsteini politikai foglyok 1848-tól". MOL R 33. Az 1848/49-es forradalomban résztvevők cítlítésére vonatkozó iratok. 1849. 476-477. f.

A szöveget a jelenlegi helyesírási és központozási szabályoknak megfelelően, de az eredeti hangzásalak megtartásával közöljük. A szövegben előforduló neveket úgy írtuk, ahogy a név tulajdonosa maga használta azt. A szerző névtvévesztéseit természetesen tiszteletben tartottuk, de jegyzetben jeleztük a helyes alakot. A rövidítéseket []-ben feloldottuk. Ahol a feloldás nem egyértelmű, ott [?]-et használtunk.

(Az emlékiratban előforduló családnevek majuszkulás kiemelését a kötet szerkesztési szempontjai indokolják. A szerkesztő)

Jegyzet

1. NAGY Iván: Magyarország családai czimerekkel és nemzedékrendi táblákkal. Pest, 1865. XII. k. 319-326. o. Pótlék-kötet uo., 1868. 367-368. o.
2. BONA, 1988. 667. o. és Gustav RITTER AMON von TREUENFEST: Geschichte des k. k. 11. Huszaren-Regimentes Herzog Alexander v. Württemberg 1762 bis 1850 Székler Grenz-Huszaren. Wien, 1878. 327. o.
3. OSZK Kéziratár. Föl. Hung. 1368. DUDÁS Ödön: A magyar hadsereg tisztikara 1848-49-ben. ZATHURECZKY
4. BONA, 1988. 667. o.
5. GYALÓKAY, 1937. 2. o.
6. B. RIEVICZKY József: A borgó-brundi csata. (In:) VAHOT Imre-GÁNÓCZY Flóris szerk.: Honvédek könyve. Történelmi adat-tár az 1848-díki és 1849-díki magyar hadjáratról. Pest, 1861. I. k. 128-39. o.;

SZŐLLŐS Östván: A XII. önkéntes honvédszászlóalj működése az erdélyi hadjárataban. 1848-49. TL 1897.

7. [RAMMING, Wilhelm]: Der Feldzug in Ungarn und Siebenbürgen im Sommer des Jahres 1849. Pesth, 1850. [N]EIDHARDT], H[einrich] v[on]: Bericht über die Kriegsoperationen der russischen Truppen gegen die ungarischen Rebellen im Jahre 1849. I-III. Berlin, 1851.; CZETCZ, Johann: BEM's Feldzug in Siebenbürgen in den Jahren 1848 und 1849. Hamburg, 1850.; PATÁKY Mihály: BEM in Siebenbürgen. Leipzig, 1850.

8. MOL. R 33. Az 1848/49-es forradalomban résztvevők cítlítésére vonatkozó iratok. CSIKY Sándor naplója.

9. A huszárezredet nyolc zászadból álltak. Ezeket kétszázadonként osztályokba egyesítették. Az osztályokat a vezénylő törzstisztről ezredesi, al-ezredesi, 1. és 2. ömnyi századoknak neveztek. ZATHURECZKY tehát ekkor az ezred 6. századában szolgált.

10. őrs

11. TÓTH Ágoston (1812-1889), cs. kir. alszázados, 1848-ban honvéd vezérkari ömnyi, majd alezredes, a kolozsvári, 1849. febr. végétől ezredes, a beszercei katonai kerület parancsnoka. 1849. jún. 15-től a IV. hadtest parancsnoka, majd a déli hadsereg vezérkari főnöke. Várfogságot szenved. A modern magyar térképészet egyik megteremtője. Életrajzt ld. BONA, 1987. 321. o. és IMÉRDI-MOLNÁR László: FELSŐSZOPORI TÓTH Ágoston honvédezredes, a XIX. századbeli magyar térképészet úttörőjének élete és működése. A "Térképészeti Közlöny" 8. számú különléte. Bp. 1938.

12. DOBAY József (1820-1898), cs. kir. hadnagy, 1848-ban honvéd ömnyi, a 31. zászlóalj parancsnoka. 1849. máj. végétől alezredesi rangban a beszercei hadosztály parancsnoka, júl. végétől ezredes. Várfogságot szenved. 1869-ben reaktívtájják, 1885-ben altábornagyi rangban nyugalmazták. Életrajzt ld. BONA, 1987. 136. o.

13. WEJER György (1811 v. 1813 - ?), cs. kir. alszázados a 11. (székely) huszárezredben, 1849. januárjától főszázados ugyanott, májustól téparancsnok Tekén, majd Bethlenben. Aradon előbb rangfölszárásra ítélik, majd felmentik és nyugalmazták. Életrajzt ld. BONA, 1988. 657-658. o.

14. BOTÁR Károly (1806-?), cs. kir. alszázados a 11. (székely) huszárezredben, 1848. októbertől főszázados ugyanitt, dec. 2-án fogságba esik, s csak 1849. márc. 11-én szabadul ki. Máj. 29-től ömnyi, osztályparancsnok előző ezredében. Várfogságot szenved. Életrajzt ld. BONA, 1987. 116. o.

15. alkalommal

16. DAMASZKIN György (1815-1867), kilépett cs. kir. főhadnagy, 1848-ban honvéd főhadnagy, százados majd ömnyi, a 3. honvédszászlóalj, 1849. februárjától a 73. honvédszászlóalj parancsnoka, jún. 21-től alezredes, a beszercei hadosztály parancsnoka. Várfogságot szenved. Életrajzt ld. BONA, 1987. 130. o. és BONA Gábor: Szerb katonák az 1848/49-es honvédseregben. (In:) uő. szerk.: Szerbek és magyarok a Dunán mentén 1848-1849-ben. [I.] Bp., 1983. 158/159. o.

17. kompromittálását

18. SZÁNTÓ Lajos (1815-1883), cs. kir. hadnagy a 11. (székely) huszárezredben, 1848-ban főhadnagy, 1849-ben al-, majd főszázados ezrednél. Várfogságot szenved. Életrajzt ld. BONA, 1988. 569. o.

19. elfogatni

20. A 31. honvédszászlóalj ekkor PUHL Ferenc Ignác (1819-1886) ömnyi vezetésével Besztercén és Borgóprundon állomásozott, összesen 739 főnyi létszámmal. I. d. erre a beszercei hadosztály 1849. jún. 11-i harcrendjét. Közli 1848-49. TL. 80-81. o.

21. VIIRIBY Soma (1823?-1885), honvéd hadbíró, publicista.

22. jegyzőkönyvbc

23. KÁLNOKI (KÁLNOKY) Sándor (1810-1875), cs. kir. főhadnagy a 15. (2. székely) határőr gyalogezredben, 1848-ban al-, majd főszázados, 1849. februárjától ömnyi, ezrede 1. zászlóaljának, majd az abból alakuló 83. honvédszászlóaljnak a parancsnoka. Júl. elejétől alezredes, dandárparancsnok. Várfogságot szenved. Életrajzt ld. BONA, 1987. 192. o.

24. júl. 13-14-én

25. KOZMA Alajos (1813-?), cs. kir. főhadnagy a 11. (székely) huszárezredben, 1848 szept.-étől alszázados a 15. (Mátyás) huszárezred székelyföldi osztályánál, 1849. máj. végéig főszázados, ismét a 11. huszárezredben. Várfogságot szenved. Életrajzát ld. BONA, 1988. 340. o.
26. SÁROSI Ferenc (1807-1871), cs. kir. hadnagy a 15. (2. székely) határőr gyalogezredben, 1849. márc. végéig őrnagy, ezrede 2. zászlóaljának, majd az ebből alakuló 84. honvédszászlóaljnak a parancsnoka. Várfogságot szenved. Életrajzát ld. BONA, 1987. 289. o. - Az említett alakulat tehát a 84. honvédszászlóalj volt, amely jún. 20-án 704 főt számlált. L.d. erre az erdélyi hadsereg létszámkimutatását, közli 1848-49. TL 1894. 206-207. o.
27. A beszercei hadosztálynál ekkor két határvéd- vagy tartalék zászlóalj, az 1. és a 2. szolgált, INCZE Gyergely (1806-?), illetve LEZSÁK Lajos (1805-1866) őrnagyok vezetésével. THOROCZKAY 32. o. szerint a beérkező zászlóalj LEZSÁK-é volt (6 tervedésből LESTYÁN-t ír.)
28. Ez a 12. és a 76. honvédszászlóaljból és négy lövegéből állott. GYALÓKAY, 1937. 21. o. THOROCZKAY 30. o. tévesen egy század huszárt is ide sorol.
29. SÁNDOR László (1815-1875), cs. kir. hadnagy a 14. (1. székely) határőr gyalogezredben, 1848. nov. végéig százados, 1849. márciusától őrnagy, ezrede 1. zászlóaljának, majd az ebből alakuló 76. honvédszászlóaljnak a parancsnoka. Várfogságot szenved. 1869-ben reaktiválják. Életrajzát ld. BONA, 1987. 287-288. o.
30. Ez jún. 25-én történt. GYALÓKAY, 1937. 44. o.
31. BEM már jún. 26-án megszállta Besztercét. GYALÓKAY, 1937. 44. o., MOL. OHB 1849:8856. Bem jelentése. Honvéd, 1849. jún. 27. és júl. 7. BEM jelentései.
32. Ez jún. 27-én történt. GYALÓKAY, 1937. 46-53. o.
33. THOROCZKAY 37. o. és OREUSZ szerint az ütközet délelőtt 11 órakor kezdődött. CSÉFALVAY István: A beszercevidéki harcok (1849. jún. 20-29.) orosz forrás nyomán. HK 1934. 86. o. Ezt az időpontot fogadja el GYALÓKAY, 1937. 46. o. is.
34. Ezek a 3. vadászrezdhez tartoztak.
35. THOROCZKAY 36. o. is a balszárnyon említi a 84. honvédszászlóaljat, de tévesen KÁLNOKY Sándort jelöli meg parancsnokként.
36. azaz hogy egy vonalban maradhassanak vele
37. Ez THOROCZKAY 37. o. szerint a 73. honvédszászlóalhoz tartozott.
38. ZATHURECZKY nem említi a jún. 28-i. Jád és Szeretfalva közötti ütközetet, amely magyar vereséggel ért véget. GYALÓKAY, 1937. 55-62. o.
39. GYALÓKAY, 1937. 63. o. szerint ez jún. 30-án történt. De BEM még júl. 1-én is Tekéből küldött jelentést KOSSUTH-nak. MOL. OHB 1849: 9134
40. BEM júl. 2-án szállta meg Besztercét. GYALÓKAY, 1937. 63. o. MOL. OHB 1849: 9108.
41. Erre az ütközetre júl. 10-én került sor. GYALÓKAY, 1937. 67-76. o.
42. júl. 11-én. GYALÓKAY, 1937. 79. o.
43. Ennek az alakulatnak az elnevezése nem állapítható meg.
44. Erre az ütközetre júl. 16-án került sor. GYALÓKAY, 1937. 81-86. o.
45. Ez júl. 21-én történt. GYALÓKAY, 1937. 89. o.
46. Ez júl. 23-án történt. GYALÓKAY, 1937. 91-96. o.
47. KEMÉNY Farkas (1797-1852) kilépett cs. kir. huszár főhadnagya, 1848. szept.-étől nemzetőr őrnagy, 1849. februárjától honvéd alezredes, ápr. elejétől ezredes, a gyulafehérvári ostromsereg majd a kolozsvári hadosztály parancsnoka. Emigrál. Életrajzát ld. BONA, 1987. 194. o.
48. KEMÉNY seregét a 123. honvédszászlóalj, a II. vadászrezd egy osztálya, némi lovasság és tüzérség alkotta. A II. vadászrezdét osztályt azonban visszavitte magával Kolozsvárra. LEHÓCZKY József: Adalékok a szabadságharcis honvéd vadászrezdek történelméhez. 1848-49. TL 1895. 340-341. o.
49. 1849. júl. 31-én LÜDERS gyalogsági tábornok orosz csapatai Segesvár és Fehérgyáza között mértek súlyos veszteséget BEM kb. 2400 fő-
- nyi seregére. Az ütközet történetének legjobb feldolgozását ld. GYALÓKAY Jenő: A segesvári ütközet (1849. július 31.) HK 1932.
50. ti. a lovasság. BEM lovasságát a 10. (Vilmos) huszárezred egy, a 11. (Székely) huszárezred két és a 15. (Mátyás) huszárezred egy százada, ezenkívül egy szakasz nyerges díszlás alkotta. GYALÓKAY Jenő: Az erdélyi hadjárat 1849 nyarán. Bp., é.n. 136. o.
51. HASFORD (Gaszford), Gusztav Hrisztianovics (1790-1874), orosz altábornagy, a 15. gyaloghadosztály parancsnoka, később Nyugat-Szibéria főkörmányzója, az államtanács tagja.
52. A nagyszabéú orosz helyőrséget 5 gyalogzászlóalj, két század kozák és 16 löveg alkotta; zászlószáma kb. 5000 fő volt. [Heinrich] v[on] N[IEDHARDT]: Bericht über die Kriegsoperationen der russischen Truppen gegen die ungarischen Rebellen im Jahre 1849. Berlin, 1851. III. k. 107-108. o.
53. magyarul: Selimbér, Selimbér vagy Sellenberk
54. LÜDERS, (LIGYERS) Alexandr Nyikolajevics (1790-1874; 1862-től gróf), orosz gyalogsági tábornok, az V. hadtest parancsnoka, később Lengyelország helytartója.
55. Ennek összetételét nem ismerjük. THOROCZKAY 45. o. szerint a külföldi parancsnok KÁLNOKY Sándor volt, de - szokása szerint - a 84., és nem a 83. zászlóalj parancsnokának teszi meg. PÜNKÖSTI Gyergely emlékirata szerint KÁLNOKY két zászlóaljjal maradt hátra Vesztenynél. LEHÓCZKY Tivadar: Szabadságharcunk történetéhez. PÜNKÖSTI Gyergely volt honvédőrnagy emlékiratából. Hazánk. Szerk. ABALI Lajos. X. k. 165. o. A magyar források alapján a 12., 31., 50., 72., 73., 83., 84. és 123. honvédszászlóalj, illetve 2 (vagy 4) század vadász vett részt az ütközetben. Az adatok összevetéséből és PÉCH József kéziratos visszaemlékezéséből kitűnik, hogy a KÁLNOKY alá rendelt másik zászlóalj az 50. volt.
56. Gyulafehérvár.
57. Ez aug. 12-én történt.
58. Ez aug. 13-án történt.
59. azaz ciszterciata
60. ZATHURECZKY Lajos, István második legidősebb bátyja NAGY Iván szerint 1848-ban meghalt. József a 9., Károly a 8. testvér volt. NAGY Iván: Magyarország családai czimerekkel és nemzedékrendi táblákkal. Pest, 1865. XII. k. 324. o. Pótlék-kötet. Pest, 1868. 365-366. o.
61. Helyesen: DORSNER, Franz (1795-1853), cs. kir. ezredes, a 14. (1. székely) határőr gyalogezred parancsnoka, 1848. okt. közepétől a csikgyergyói székely dandár parancsnoka. Nov. elején ezrede tisztikarával meghódította PUCHNER előtt. 1849. jan. elején Nagyszabéban menekül. A nyári hadjáratban összekötő tiszt LÜDERS mellett. Életrajzát ld. BONA, 1987. 357. o.
62. valószerűleg az erdélyi főparancsnokságról, azaz Gen[eralkommandó]ról van szó.
63. A hadbíró kérdése nyilván PUCHNER 1848. okt. 18-i és 22-i kiáltványaira gondol. Az elsöbben az uralkodó okt. 3-i és 4-i manifestumaira hivatalos felmondta az engedelmességet és az országos országgyűlésnek és az Országos Honvédelmi Bizottmánynak, illetve ostromállapotba helyezte Erdélyt. A másodikban 1849. jan. 21-ét tűzte ki a volt cs. kir. katonáknak a cs. kir. zászló alá való visszatérésre. Mindkét kiáltványt közli KÖVÁRI László: Okmánytár az 1848-49-ki erdélyi eseményekhez. Pest-Kolozsvár, 1861. 103-106. és 108-109. o.
64. azaz cs. kir. csapatok ellen
65. A hadbíró kérdése arra vonatkozott, hogy ZATHURECZKY miért szolgált tovább aután is, hogy a magyar országgyűlés 1849. ápr. 14-én kimondta a Habsburg-Lotharingiai-ház trónfosztását és Magyarország függetlenségét.
66. A vallomás fordítása a következő:

I. Elfogatom oka sat.?

Egyáltalán nem ismert számomra, mivel meggyőződésem szerint azzal a becsülettel állással szemben, melyet viselni szerencsém volt, bűn nem vehető a szememre; hanem belegendolva a legutóbbi időkben DORSNER tábornok előtt tett eskümbé, királyom és hazám érdekében állandóan kész voltam életemet áldozni?? A dévai becsülettel megadás után bajtársaim

százival együtt ide utasítottam, s azóta fogságban vagyok (amelyben a magyarokat általában gyalogzatosok, törvénytelenesen és nemzeti gyűlöletből fakadó részrehajlással kezelik), anélkül hogy tudnám, miért?

2. Ön a magyar főkkel hadseregben szolgált sat.?

Csakugyan követnem kellett, ahogy minden más, az ezredben szolgáló bajtársamnak is, magas előjáróm parancsait, mivel becsületesebb állásom kezdete óta erre voltam hivatva, - anélkül, hogy azokat politikai szempontból vizsgáljam, vajon a hasonló módon parancsokat elfogadható módon adtak-e ki, - másrészt nem volt szándékom egy olyan esküt - melyet a királyra és a hazára tettem, oly módon megszegni, hogy a becsületem kerüljön, - mivel a hadicikkekben, amelyek nekem, mint katonának, zsinórmértékül szolgáltak, sosem mutattott ki, hogy egy katona fel lenne hatalmazva a töle megkívánt esküt saját felelete szerint megszegni vagy egészen elvetni, - ennek alapján kellett állásomról előzetesen kapott parancs alapján 1849 februárjában az erdélyi lázadóok ellen vonulnom - ahol a legkülönbözőbb helyeken az időnként érkező utasítások szerint anélkül, hogy zászlómat bármikor elhagytam volna, híven teljesítettem kötelességemet.

3. Ön a főhadparancsnokság ellen cselekedett sat.? A kiáltvány?

Sosem harcoltam a cs. kir. csapatok ellen, csupán főkkel parasztok ellen. - A proklamációról egy szót sem hallottam, és egyáltalán nem olvastam, mivel az ilyenek, ha néhány ki is bocsátottat, az előjárók által valószerűleg visszatartattak.

4. Önnek [ismernie] kellett a Függetlenségi Nyilatkozatot sat.?

Sosem volt módom megfőlni, mit is akar jelenteni - egyébként egyetlen halandó sincs abban a helyzetben, hogy azt állíthatná, miszerint ezt a határozatot minden csapatnak kihirdették.

5. Van még valami hozzáadnivalója?

Egyáltalán semmi hozzáadnivalóm nincs, csupán azt kívánom megjegyezni, hogy sohasem voltam királyom elleni lázadó, s soha nem szegtem meg eskümet - amiért a törvények szerint büntethető lennék.

67. BENEDEK Lajos (1821-?), cs. kir. alhadnagy a 15. (2. székely) határőr gyalogezredben, 1848. októberétől ezrede 2. zászlójával a Székelyföld, majd novemberétől Háromszék védelmében harcolt. 1849. márciusától főhadnagy, májustól százados az alakulatából szervezett 84. honvédszászlóaljban. Várfogságot szenvedt. Életrajzát ld. BONA, 1988. 108. o. és Kufsteini ekv. 16. o.

68. elkobzása

69. WOHLGEMUTH, Ludwig von, báró, (1788-1851), cs. kir. altábornagy, hadtestparancsnok, 1849 júliustól Erdély katonai és politikai kormányzója.

70. Stockhaus, azaz fogház

71. helyesen: 15-én

72. Károly honvéd őrmesterként szolgált BiM alatt. A fegyverletétel után beállt a cs. kir. hadseregbe. Az 1860-as években már főhadnagy, 1882-ben a cs. és kir. 82. gyalogezred alezredese volt.

73. SCHLECHTA, Camillo, báró, fró, a bécsi légió tagja, előbb halálra, majd 12 év várfogságra ítélték. 1850. aug. 1-én börtönét 6 évre szállították le. 1852. szept. 11-én Theresienstadba szállították.

74. STARBEK von LEJSCZINSKY, Alexander (1802-?), a bécsi I. kerületi nemzetőrség parancsnoka, 1848. decemberben 12 évi várfogságra ítélték.

75. REVICZKY László (1805-1868), táblabíró, 1849 januárjától a "Bihar megyei Szabad Magyar Vadászcsapat" szervezője és parancsnoka. 1849 márciusától Zaránd megyében szolgált, júliustól a zarándi dandárnál őrnagy. Halálra, majd várfogságra ítélték, 1854-ben szabadult. Életrajzát ld. BONA, 1987. 404-405. o. és Kufsteini ekv. 36. o.

76. ANGYAL Antal (1813-?), Bécsben a Hirsch gyógyszerár tulajdonosa. Fegyverrejtegetésért 1849. jún. 3-án halálra, majd 8 év sáncmunkára ítélték, könnyű vasban, 1850. febr. 27-én várfogságra változtatják, júl. 29-én börtönébe felét cserélték. Kiszabadult 1852. máj. 7-én. Életrajzát ld. Kufsteini ekv. és NÁDAY, OSZK.

77. OLSZEWSKI, Hieronym Adolf (1827-?), cs. kir. alhadnagy a 37. (Máriássy) gyalogezredben, 1848. nov. végétől főhadnagy, 1849. februárjától százados zászlóaljánál, a későbbi 74. honvédszászlóaljánál, a nyári

hadjárat idején ideiglenes zászlóaljparancsnok. Halálra, majd 8 év várfogságra ítélték. 1852. jún. 28-án szabadult. Életrajzát ld. BONA, 1988. 447. o. és NÁDAY-SÁFRÁN 92. o.

78. SZABÓ Farkas (1815-1869), cs. kir. főhadnagy az 52. (Ferenc Károly) gyalogezredben, 1848. jún. közepétől a 12. honvédszászlóalj századosa, 1849. júl. közepétől őrnagy, a zászlóalj parancsnoka. Várfogságot szenvedt. 1852. jún. 28-án szabadult. Életrajzát ld. BONA, 1987. 298. o. és Kufsteini ekv. 38. o. és NÁDAY, OSZK.

79. NICZKY Kristóf, gróf (1814-1868), 1849 szeptemberében 12-én esküszögre bjugatásért 5 év sáncmunkára ítélték. 1850. okt. 15-én börtönétés várfogságra változtatják. 1852. máj. 19-én kegyelem útján szabadult. Életrajzát ld. Kufsteini ekv. 34. o. és NÁDAY, OSZK.

80. SZONTÁGH Frigyes (1825-1854), cs. kir. hadnagy a 10. (Vilmos huszárezredben, 1848. okt. 24-én alakulata 185 katonájával hazaszőkik Bukovinából, csatlakozik a honvédsereghez. Novemberétől al-, 1849. februárjától főszázados, aug. 1-től őrnagy és osztályparancsnok ezredében. Várfogságban hal meg. Életrajzát ld. BONA, 1987. 314. o. és Kufsteini ekv. 41. o.

81. AMSBERG, Georg von (1821-?), cs. kir. hadnagy a 18. (Koburg) huszárezredben, 1848. okt. 28-án ezrede 8. századával Galficból Magyarországra szökök. Nov. végétől főszázados a 16. (Károlyi), majd a 7. (Reuss-Köstritz) huszárezredben. Halálra, majd várfogságra ítélték, 1858 júliusán szabadult. Kivándorol az Államokba, a polgárháborúban ezredes, majd tábornok az északi hadseregben. Életrajzát ld. BONA, 1988. 74. o., NÁDAY-SÁFRÁN 25-26. o. és ÁCS Tivadar: Magyarok az észak-amerikai polgárháborúban 1861-1865. Bp., 1964. 51-52. o.

82. WEBER János (1805-1869), cs. kir. főszázados a 37. (Máriássy) gyalogezredben, 1848. dec. elejétől a zászlóalj parancsnoka, 1849. jan. közepétől őrnagy, a zarándi dandár parancsnoka, márc. végétől a 77. honvédszászlóalj parancsnoka, máj. végétől beteg, júl. közepétől a szegedi, majd az aradi őrtparancsnokságban szolgált. Várfogságot szenvedt, 1852. jún. 28-án szabadult. Életrajzát ld. BONA, 1987. 334-335. o., HABERMANN Gusztáv: Személyi adatairól a szegedi polgár-szadok történetében. Tanulmányok Csongrád megye történetéből XIX. Szeged, 1992. 297-298. o. és Kufsteini ekv. 44-45. o.

83. ILLI, Adolf, von LILJENBACH (1811-?), cs. kir. főhadnagy a 37. (Máriássy) gyalogezredben. 1848. okt. elejétől százados a hadügyminisztérium tábori osztályán, a továbbiakban is vezérkari szolgálatot lát el. Várfogságot szenvedt, 1856-ban szabadult. Életrajzát ld. BONA, 1988. 374. o.

84. VEGELE János (Johann VEGELE?), fró, a bécsi légió tagja, 20 év várfogságra ítélték, majd a börtönét 5 évre mérsékelik. Kiszabadult 1854. jan. 3-án.

85. Helyesen: KAROVE Antal (1814-?), cs. kir. főhadnagy a 37. (Máriássy) gyalogezredben. 1848. szept. végétől százados a 28. honvédszászlóaljban, jún. végétől a 43. honvédszászlóalj őrnagy, júl. közepétől dandárparancsnok a IX. hadtestben. Várfogságot szenvedt, 1855-ben szabadult. Életrajzát ld. BONA, 1987. 189. o. és Kufsteini ekv. 20. o.

86. BENŐ István (1799-1867), nyugalmazott cs. kir. főhadnagy, 1848 okt. végétől Aranyosszék nemzetőr őrnagy, 1849. júl. közepétől a 134. honvédszászlóalj őrnagy. Várfogságot szenvedt, 1852. jún. 28-án szabadult. Életrajzát ld. BONA, 1987. 107. o. és Kufsteini ekv. 17. o.

87. PAP Lajos (1826-1882), cs. kir. hadnagy a 16. (1. román) határőr gyalogezredben. 1848. jún. közepétől főhadnagy a 10. honvédszászlóaljban, okt. elejétől százados, 1849. febr. elejétől őrnagy a hadügyminisztérium tábori osztályán, majd a felundai hadserg vezérkaránál, máj. közepétől az erdélyi hadseregben. Aug. 12-től alezredes. Várfogságot szenvedt, 1857-ben szabadult. Életrajzát ld. BONA, 1987. 257. o. és Kufsteini ekv. 35. o.

88. SZIGETI Miklós (1824-1904), cs. kir. hadnagy a 16. (1. román) határőr gyalogezredben. 1848. nov. elejétől főhadnagy a 11. honvédszászlóaljban, 1849. febr. elejétől százados, ápr. végétől őrnagy ugyanitt. Várfogságot szenvedt, 1857-ben szabadult. 1869-ben reaktiválták. 1872-től alezredes, 1877-ben nyugalmazták. Roppant érdekes emlékirataik is 1848-49-es tevékenységéről: Adatok a XI. zászlóalj történetéhez, utátonnal az erdélyi 1848-49-ki eseményekről. Egy honvéd magánjegyzete. Kolozsvár, 1868. Életrajzát ld. BONA, 1987. 310. o. és Kufsteini ekv. 40. o.

89. uzsonnázás
 90. Pelsőérc
 91. tértivevénye
 92. ti. ZATHURECZKY cellájában
 93. Az illető neve CSIKY Sándor listáján gróf LUDI-ként szerepel. Csak annyit jegyezti fel róla, hogy 1 évre ítélték.
 94. Anton HUSZÁK (CSIKY szerint HUSZÁG), prágai pap.
 95. Anton KRASSNI prágai pap.
 96. helyescc: LONČAROVIC
 97. SZÉLL József (1813-1886), cs. kir. alszázados a 34. (Porosz herceg) gyalogezerben, honvéd őrnagy, egy ideig a 34. gyalogezered 1-2. zászlóaljának parancsnoka, 1848. dec. 28-án Bábólnánál a 2. zászlóalj élén sebesülten fogságba esik. Várfogságot szenved. Életrajzát ld. BONA 1987. 310. o. és uő. Vas megyei 48-as honvéd törzstisztek nyomában. Vasi Szemle, 1984/3. 405-406. o.
 98. HOPPELS, Nikolas, cs. kir. hadnagy, a grazi nemzetőrség zászlótar-tója, előbb halálra, majd kegyelmeből 6 év várfogságra ítélik, 1851. febr. 28-án szabadul.
 99. ti. az éjjeliedényét.
 100. Nikolas HOPPELS
 101. CZUCZOR Gergely (1800-1866), bencés tanár, költő, nyelvész. A "Kossuth Hírlapja" hasábjain közzétett "Riadó" című verséért várfogságra ítélik, 1851. máj. 22-én szabadul Kufsteini fogságára ld. NÁDAY-SÁFRÁN
 102. MOTTICZKY István (1802-?), Trencsén megyei birtokos, cs. kir. kamarás, 1848-49 fordulóján külföldről történi fegyverszállítással megbízott kormánybiztos, 5 év várfogságra ítélik, 1850. jún. 18-án büntetését felére szállítják le, 1852. máj. 30-án szabadul.
 103. HIRSMANN (1849-ben URAL) Benjamin (1799-1874), cs. kir. alszázados az 5. (Radetzky) huszárezredben, 1848. dec. közepétől fősza-zados, ezrede tartalék (kiképző) századának parancsnoka. Halálra, majd 8 év várfogságra ítélik, 1854-ben szabadul. Életrajzát ld. BONA, 1988. 259. o. és Kufsteini évk. 25. o.
 104. NEHIBA József (1796-1853), cs. kir. ezredes, a kufsteini vár pa-rancsnoka.
 105. azaz a hadügyminisztérium igazságügyi osztályának

Memoriile lui István ZATHURECZKY, 1849-1856 (Despre memoriile, rezumat)

István ZATHURECZKY (1821-1858) este fratele lui Emília ZATHURECZKY (doamna CSEREY), întemeietoarea Muzeului Național Secuiesc. Participă la luptele din războiul de independență de la 1848-1849 la gradul de locotenent major și mai târziu de căpitan. Este condamnat la închisoare, și este eliberat, prin amnistie, abia în 1856. Moare la Imeni, cu puțin timp mai târziu, din cauza bolii aduse din temuta închisoare de la Kufstein, și este înmormântat la Baraolt (cimitirul ZATHURECZKY, v. și lu-crarea din volumul prezent). Memoriile sale prezintă importanță în special sub trei aspecte: dau informații privind problemele de disciplină

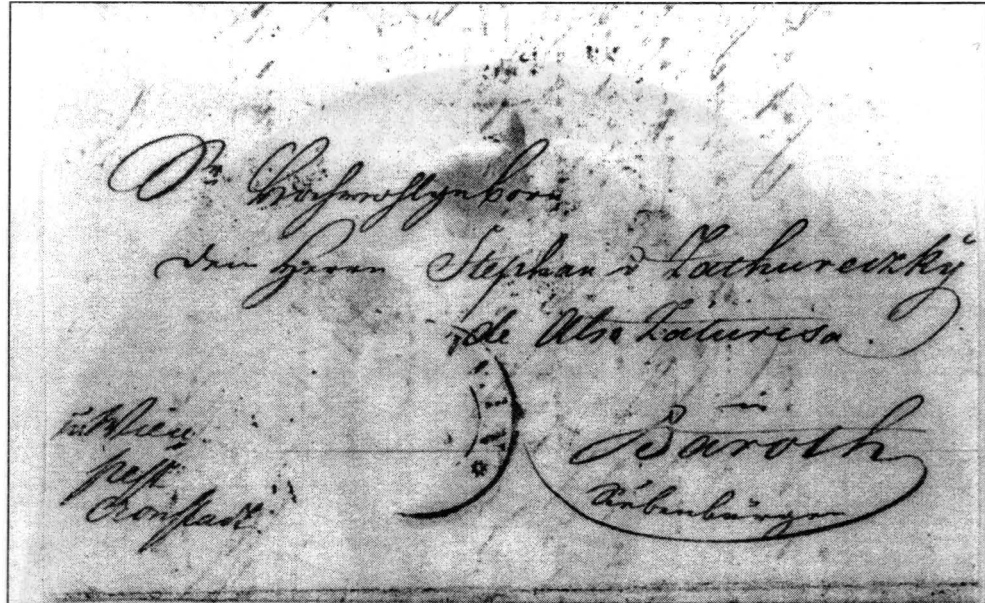
militară din timpul luptelor și completează datele privind evenimentele militare din zona Bistriței, insuficient cunoscute, permit să aruncăm o privire asupra funcționării curții marțiale de la Sibiu în 1849, documentele căreia s-au pierdut, respectiv asupra condițiilor de închisoare din Kufstein, referitor la care la această dată mai dispunem de un singur alt izvor maghiar suficient de obiectiv.

The Memories of István ZATHURECZKY, 1849-1856 (About the memories)

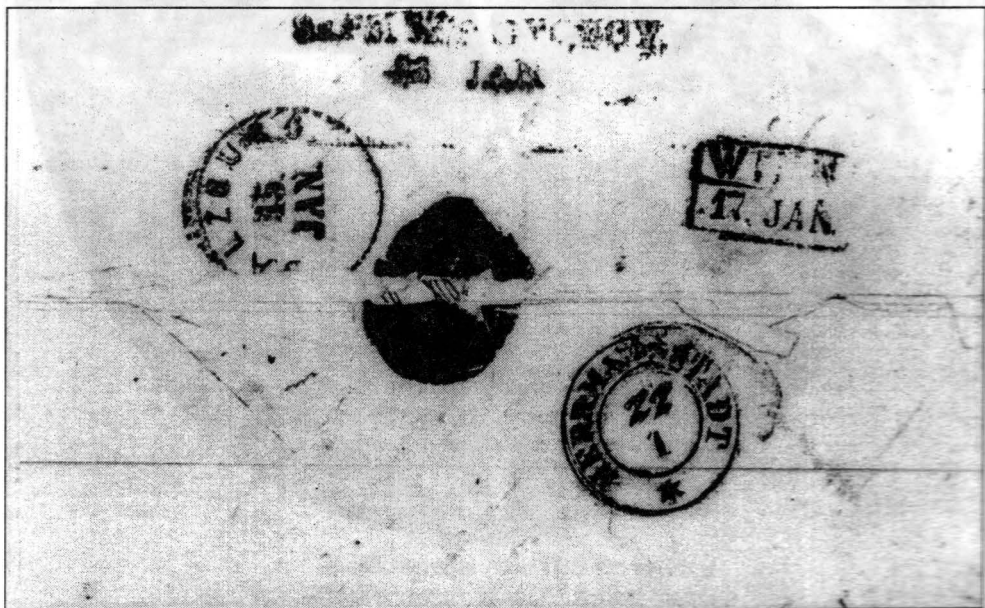
István ZATHURECZKY (1821-1858) is Emília ZATHURECZKY's (Lady CSEREY, the founder of the Székely National Museum) brother. He took part at the battles of the war of independence (1848-1849) as lieutenant major and later on as captain. He was put to jail and released by amnesty only in 1856. He died at Imecsfalva (Imeni) short time afterwards due to the illness he had got in the jail of Kufstein and was buried at Barót (Baraolt, the ZATHU-RECZKY Cemetery in the previous paper). His memories are important especially for three aspects: the offer information regarding the military discipline during the fights, the complete the data regarding the military events in the Beszterce (Bistrița) region, which were very little known about, and they also let us have a look upon the functioning of the Military Court from Nagyszeben (Sibiu) in 1849, whose documents were lost, as well as upon the conditions in the jail of Kufstein. Referring to this date we have access to an other single Hungarian source which is objective enough.

72877

1. ábra ZATHURECZKY István 1851. jan. 13-án keltezett, fogságból küldött levele édesapjának, alsózaturcsai ZATHURECZKY István úrnak, Barótra (Erdély). A viaszpecséttel lezárt levélről sajnos, hiányzik a bélyeg, a feladó postai pecsét első betűivel: [KUFST]EIN.

2. ábra A levél útja nyomonkövethető: Salzburg (15. jan.), Bécs (17. jan.), Nagyszeben (22. jan.), Sepsiszentgyörgy (23. jan.)

